

GÖTEBORGS UNIVERSITET
HANDELSHÖGSKOLAN
Juridiska Institutionen

Examensarbete
Höstterminen 2011
30 poäng

Tove Morén

Corporate Social Responsibility och Global Compact

Med mänskliga rättigheter som norm?

“Utopia is nowhere (outopia) and it is also somewhere good (eutopia). To live in a world that cannot be but where one fervently wishes to be [...]. To this extent utopia does share the quality of a dream. To deny that would be to miss one of the most powerful sources of its appeal. But were that all it was, were utopia no more than a waking dream, we would have no more than a passing interest in it.” (Kumar, Krishan “Utopianism” (1991), s 1)

Handledare: Rolf Skog
Examinator: Rolf Dotevall

Innehåll

Förkortningar	4
1 Inledning	5
1.1 Bakgrund	5
1.2 Uppsatsen innehåll och upplägg.....	7
1.3 Problemområdet	7
2 Syfte, frågeställningar och avgränsning.....	8
2.1 Syfte och frågeställningar.....	8
2.2 Avgränsningar	8
3 Teori, material och metod.....	9
3.1 Teoretiska utgångspunkter	9
3.2 Material.....	11
3.3 Metod.....	12
4 Bakgrund till granskningen.....	13
4.1 Corporate Social Responsibility i korthet	13
4.2 Grunderna för The UN Global Compact.....	17
4.2.1 Exempel – Volvo och BP.....	19
4.3 Global Compacts tio principer	19
4.4 Sammanfattning.....	20
5 Bolaget, individen och medborgaren	21
5.1 Det aktiebolagsrättsliga systemet	21
5.2 Mänskliga rättigheter och medborgerliga rättigheter.....	23
5.2.1 Exempel – Volvo och BP.....	25

6	Företags ansvar enligt de två principerna	26
6.1	Princip 1	26
6.2	Princip 2	28
6.3	Sphere of influence.....	29
6.3.1	Exempel – Volvo och BP.....	31
6.4	Subjektet.....	31
7	Ramverk och vägledande principer (the Framework och the Guiding principles).....	33
7.1	The Framework: Protect, Respect and Remedy	33
7.1.1	Rapportens utgångspunkter.....	34
7.1.2	Problemområden.....	35
7.2	The guiding principles.....	36
7.2.1	Pelare 1: The state duty to protect human rights	36
7.2.2	Pelare 3: Access to remedies	38
7.2.3	Pelare 2: The corporate responsibility to respect.....	39
7.2.4	Exempel – Volvo och BP.....	41
7.3	Sphere of influence.....	42
7.4	Subjektet.....	43
8	Sammanfattning och avslutande diskussion	44
8.1	Sammanfattning.....	44
8.2	Avslutande diskussion.....	46
	Litteraturförteckning	52
	Bilaga 1: Begrepp.....	59

Förkortningar

AMN – Aktiemarknadsnämnden

CC – Corporate Citizenship

COP – Communication on progress

CSR – Corporate Social Responsibility

GC – Global Compact

ICJ – International Court of Justice

NBK – Näringslivets börskommitté

OECD - Organisation for Economic Co-operation and Development

UDHR – The Universal Declaration of Human Rights

“Framework” – Protect, Respect and Remedy: a Framework for Business and Human Rights

“Guiding Principles” – Guiding Principles on Business and Human Rights: Implementing the United Nations “Protect, Respect and Remedy” Framework

1 Inledning

I den här uppsatsen beskrivs den världsomspännande rörelse som går under beteckningen Corporate Social Responsibility (CSR). En viktig del i CSR-rörelsen är den internationella avtalskonstruktion som benämns Global Compact (GC). Det handlar alltså om bolags samhälleliga ansvar och de juridiska grunderna för att utkräva detta ansvar. I detta inledande kapitel presenteras först bakgrunden till uppsatsens undersökningsområde. Därefter kommer en redogörelse för uppsatsens disposition och innehåll samt en ingång till undersökningens problemområde.

1.1 Bakgrund

Jag har i ett tidigare arbete¹ redogjort för gällande svensk rätt mot bakgrund av vad som skulle kunna kallas för byggstenarna i CSR. Jag kom då till slutsatsen att svenska företag de facto har ett mycket begränsat utrymme att ta eller utöva ett samhälleligt ansvar bortom vinstsyfte och aktieägarkrets. Trots det är CSR så mycket mer än ett begrepp eller ett fenomen, det är också ett faktum. Många av de stora internationella aktiebolagen adresserar frågan om CSR på ett eller annat sätt. Det är ett faktum.² Och när dessa aktiebolag bemöter frågor om CSR så handlar det sällan *om* de ska ta ansvar utan *hur* de ska ta ansvar. Det är också ett faktum.³ Det tyder på att en fortsatt undersökning av fenomenet CSR, fordrar att man också beaktar det system som växer fram bortom traditionell och nationell bolagsreglering. Jag har tittat på några av de största börsnoterade bolagen i världen och funnit att det finns några internationella standarder som de flesta bolag har gemensamt i sitt arbete med CSR. Ett par av de mest framträdande källorna är ”The OECD's guideline for multinational companies” och ”The UN Global Compact”.⁴ Den sistnämnda har kommit till på initiativ av Förenta Nationerna och har närmare 9 000 deltagare, vilket gör det till världens största initiativ inom CSR.⁵ Det väckte min nyfikenhet och är anledningen till varför jag valt att göra ”The UN Global Compact” till uppsatsens generella fokus.

Begreppet och fenomenet CSR har utforskats flitigt, främst inom akademiska kretsar och diverse intressegrupper.⁶ Inte minst har en stor mängd material publicerats inom de vetenskapliga områ-

¹ Uppsatsen ingick som ett moment i fördjupningskursen Börsrätt på Handelshögskolan HT 2010.

² Se t.ex. Global Compact: <http://www.unglobalcompact.org/participants/search> där man kan söka efter de bolag som är medlemmar i GC. Totalt uppgår de till över 6000 företag i 135 länder enligt Global Compact: <http://www.unglobalcompact.org/ParticipantsAndStakeholders/index.html>. Företag som inte är medlemmar i just GC uppmärksammar vanligen frågan om samhälleligt ansvar ändå, se t.ex. Övrigt: Apple, <http://www.apple.com/environment/>.

³ Detta påstående underbyggs av just arbetet inom GC och andra initiativ på området.

⁴ Några av dessa är Volvo Group (Sv), HCBC (Eng), Toyota (Jpn) och Coca Cola (US).

⁵ Se Global Compact: <http://www.unglobalcompact.org/AboutTheGC/index.html>.

⁶ I den internationella litteraturen benämns intressegrupper som ’stakeholders’. Se bilaga 1 för en mer utförlig förklaring av begreppet och dess innebörd.

dena ekonomi, statsvetenskap och samhällsutveckling.⁷ Inte sällan finner man att författaren på olika sätt försöker rättfärdiga ett bolagsansvar ur ett ekonomiskt, politiskt eller moraliskt perspektiv. Det är alltså återigen en fråga om *hur* och mera sällan en fråga kring *om* ett ansvar bortom lagen föreligger. Det finns emellertid också röster som ifrågasätter. Ett exempel är en numera klassisk artikel av Milton Friedman som publicerades 1970 i The New York Times Magazine: “... *there is one and only one social responsibility of business – to use its resources and engage in activities designed to increase its profits so long it stays within the rules of the game, which is to say, engages in open and free competition without deception or fraud.*”⁸ Efter Milton Friedmans uttalande för mer än fyrtio år sedan har frågan om företags samhälleliga ansvar trots allt kommit att bli ett självklart inslag i stora företags affärsstrukturer. Det kommer till uttryck inte bara genom allt mer aktiva intressegrupper, men också genom ett ökat intresse från statligt håll samt från företag själva. Global Compact är just ett sådant projekt där företag själva utgör den egentliga drivkraften, men med FN som gemensam plattform: ”*The initiative seeks to combine the best properties of the UN, such as moral authority and convening power ... The Global Compact is global and local; private and public; voluntary yet accountable.*”⁹

FN:s kommission för mänskliga rättigheter antog i 2005 en resolution¹⁰ som uppmanar FN:s dåvarande Generalsekreterare Kofi Annan att utse en särskild representant i syfte att undersöka relationen mellan mänskliga rättigheter och transnationella företag.¹¹ Till uppdraget utsågs juristen John Ruggie och hans uppdrag var omfattande. Bland annat skulle Ruggie undersöka företags utrymme att ta ansvar för mänskliga rättigheter samt vad det ansvaret i så fall inbegriper. Det övergripande syftet var att skapa ett ramverk för att uppmärksamma företag på situationer där deras verksamhet riskerar att kränka någon av de mänskliga rättigheterna. Ramverket fick namnet ”Protect, Respect and Remedy” Framework (härefter förkortat Framework), vilket följdes av en modell för implementering av det ramverket; the Guiding Principles (härefter Guiding Principles). John Ruggies mandat varade i sex år och i juni 2011 undertecknade FN:s Råd för mänskliga rättigheter en slutgiltig version av ”Guiding principles on Business and Human Rights for implementing the UN ’Protect, Respect and Remedy’ Framework”.¹² Ruggies arbete har därefter kommit att fungera som en kompletterande bas till GC:s två första principer, vilka

⁷ Se t.ex. Övrigt: Uppsatser.se, <http://www.uppsatser.se/om/csr/>.

⁸ Se Friedman.

⁹ Se Global Compact: <http://www.unglobalcompact.org/AboutTheGC/>.

¹⁰ Se Human Rights Resolution 2005/69.

¹¹ Se Ruggie: www.business-humanrights.org/SpecialRepPortal/Home/Mandate. Se också bilaga 1 där begreppet ‘transnationella företag’ förklaras.

¹² Se Global Compact:

http://www.unglobalcompact.org/Issues/human_rights/The_UN_SRSG_and_the_UN_Global_Compact.html.

bemöter företags ansvar i relation till mänskliga rättigheter.¹³ Det är anledningen till att jag valt GC:s principer ett och två till uppsatsens specifika fokus.

1.2 Uppsatsen innehåll och upplägg

Mot bakgrund av det inledande avsnittet sammanfattas först uppsatsens problemområden samt formuleras syfte och frågeställningar. I kapitlet för teori, metod och material diskuteras ramarna för uppsatsen. Därefter följer en deskriptiv redogörelse av CSR och Global Compact för att visa på grunder, struktur och terminologi. Efter detta går jag så in på en granskning av det material som ligger till grund för de principer i GC som åsyftar företags relation till mänskliga rättigheter, d.v.s. principerna ett och två. Det följs av ett kapitel som mer specifikt avser att granska den juridiska argumentationen i Framework och Guiding Principles. Varje kapitel kommer samtidigt att exemplifieras med ett par utvalda företags sätt att hänvisa till GC och dess innehåll. Allra sist förs en avslutande diskussion.

1.3 Problemområdet

I takt med en ökad globalisering så har också multinationella bolags samhällliga ansvar kommit att bli en allt viktigare fråga. En av anledningarna är avsaknaden av globala normer för det globala bolaget.¹⁴ Det innebär att bolaget visserligen har att förhålla sig till de legala förutsättningar som gäller i varje land, men att dessa förutsättningar varierar beroende på vilket land som bolaget verkar i. Bolag kan därmed välja att förlägga sin verksamhet i ett land som legalt sett är särskilt gynnsamt för dess verksamhet. Många av dagens stora företag skapar inkomster och arbetstillfällen som för vissa länder kan vara av stor ekonomisk betydelse. Det får till följd att regimer också kan välja att med fördelaktiga villkor locka företag till sig.¹⁵ På denna ekonomiska spelplan har det naturligtvis visat sig att andra värden fått stå tillbaka, som t.ex. miljöhänsyn, goda arbetsvillkor och rimliga levnadsförhållanden i övrigt. I denna verklighet finns det aktörer som medvetet utnyttjar en situation för ekonomisk vinning, men också aktörer som indirekt tjänar på andras brott. I det sistnämnda fallet är det inte företag själva som kränker, men tjänar pengar på att någon annan gör det. På det stora hela är dagens företag så stora och mäktiga att deras närvaro i många fall har en avgörande roll för det samhälle där de verkar, både på gott och på ont. Sammantaget finns ett spänningsförhållande mellan det faktum att bolagen får allt större påverkan i det internationella samhället samtidigt som bolags existens i grunden definieras av

¹³ Se Global Compact:

http://www.unglobalcompact.org/docs/issues_doc/human_rights/Resources/GPs_GC%20note.pdf.

¹⁴ Se t.ex. Övrigt: Bratspies, <http://ssrn.com/abstract=692202>, s 2-3 samt Ruggie: <http://www.reports-and-materials.org/Ruggie-report-7-Apr-2008.pdf>, s 3.

¹⁵ Se Ruggie: <http://www.reports-and-materials.org/Ruggie-report-7-Apr-2008.pdf>, s 5.

nationella juridiska regelverk.¹⁶ Vilken roll spelar ett initiativ som GC under de här premisserna och hur ser grunderna ut för detta? Och är det överhuvudtaget möjligt att förena alternativa hänsyn, i detta fall de hänsyn som förespråkas genom GC, med bolags legala vinstsyfte?

2 Syfte, frågeställningar och avgränsning

Här ges först en kortfattad presentation av uppsatsens syfte och undersökningsfrågor, därefter redovisas undersökningens avgränsningar.

2.1 Syfte och frågeställningar

Uppsatsens övergripande syfte är att a) undersöka och beskriva hur bolags ansvar formuleras enligt Global Compact, särskilt enligt principerna 1 och 2 om mänskliga rättigheter samt b) att kritiskt pröva om det ansvaret är förenligt med bolags legala vinstsyfte och därmed som norm.

Jag kommer att utgå från tre undersökningsfrågor:

1. På vilka grunder bygger Global Compact?
2. Hur utformas bolags ansvar enligt principerna 1 och 2?
3. Vilka är huvuddragen i den juridiska argumentationen i John Ruggies 'Framework for business and Human Rights' respektive 'Guiding Principles on business and Human Rights'?

2.2 Avgränsningar

Syftet med uppsatsen är att undersöka bolags samhällliga ansvar. Med bolag menar jag aktiebolag generellt och aktiemarknadsbolag speciellt. Aktiebolag med begränsad vinstutdelning omfattas inte i sammanhanget. Däremot avser jag med begreppet bolag/företag också utländska bolagsformer som till form och syfte är jämförbara med svenska aktiebolag.

Uppsatsen kommer inte att gå närmare in på någon eller några av de nationella regleringarna av bolag och dess legala vinstsyften. Uppsatsen kommer inte heller att problematisera det legala vinstsyftet utan istället utgå från att ekonomisk vinning är en förutsättning som svenska företag också delar med bolag från andra länder. Jag är medveten om att det i viss mån existerar alternativa syften i andra nationers bolagsrättsliga regleringar¹⁷, men anser att eventuella effekter på det övergripande aktieägarperspektivet är alltför oklara för att i sammanhanget spela någon

¹⁶ Se Övrigt: Bratspies, <http://ssrn.com/abstract=692202>, s 3.

¹⁷ Se t.ex. Englands *Companies Act* (2006) och artikel 172 (1): "... to promote the success of the company for the benefit of its members as a whole, and in doing so have regard to – (b)employees, (c)suppliers, customers and others, (d) the environment ...".

roll.¹⁸ Så för att främja ämnets principiella relevans, kommer jag med det legala vinstsyftet avse bolagets huvudsakliga uppgift: ”*att ge vinst till fördelning mellan aktieägarna*”.¹⁹

I och med att Global Compact är ett internationellt samarbete med en internationell ansats, kommer också den internationella rätten oundvikligen att behandlas. Det är emellertid inte uppsatsens syfte att fokusera på den internationella rätten, utan snarare det internationella bolaget. Det innebär att den internationella rätten inte djupare kommer att kontextualiseras eller i övrigt redogöras för annat än i den mån som ämnet kräver det. På samma sätt kommer vissa begrepp att förklaras endast när det behövs för att skapa förståelse för uppsatsens syfte i övrigt. Eftersom många av de begrepp som ingår i diskursen om CSR skulle kunna fylla en egen uppsats är det inte görligt att nämna dem i annat än begränsade ordalag. Ambitionen är ändå att skapa tillräcklig förståelse för att läsaren ska kunna tillgodogöra sig uppsatsens huvudsakliga resonemang.

Till sist vill jag nämna ett för uppsatsen närliggande projekt som också det utvecklats inom ramar för FN. Projektet har namnet: ”Norms on the responsibilities of transnational corporations and other business enterprises with regard to human rights”, men kallas ofta kort och gott för the Norms. Projektets uppgift var att få till stånd en internationell reglering av företags samhällliga ansvar. Trots att projektet gjorde vissa framsteg så övergavs det till slut under 2005.²⁰ Jag anser att projektet är värt att nämnas eftersom det trots allt ofta nämns i anslutning till Global Compact och säkert också påverkat delar av dess innehåll, men utöver detta kommer the Norms inte att vidare utredas.

3 Teori, material och metod

I detta kapitel redovisas premisserna för hur jag valt att lägga upp arbetet med den här uppsatsen. *Varför* det aktuella undersökningsområdet är intressant, *vilket* material jag har använt och *hur* jag har valt att arbeta med detta.

3.1 Teoretiska utgångspunkter

I boken Rättsteori skriver rättsvetenskapsmannen Jan Hellner: ”*Huruvida regler är moraliska eller ej är (...) inte avgörande för om de skall räknas till den speciella typ av normer som rättsystemet utgör. Enligt en sådan uppfattning är det också möjligt att kritisera rättsregler som*

¹⁸ Se t.ex. Övrigt: Sjäffjell, <http://ssrn.com/abstract=1774759>, s 16 som ifrågasätter den engelska regleringens effekt. Se också Kershaw, s 349-352.

¹⁹ Se 3:3 ABL.

²⁰ Se t.ex. Nanda, s 258-259.

*antas vara gällande, därför att de är omoraliska.*²¹ Hellner beskriver förekomsten av så kallade moralregler som ett till rättssystemet skilt, men ändå parallellt regelsystem. Moralen kan i vissa fall fungera i samspel med en rättsregel, men den kan också vara en fristående faktor som i andra fall används som ett argument för eller emot hur en rättsregel ska tillämpas.²²

I enlighet med redovisat syfte kommer uppsatsen att fokusera på ett system av frivilliga principer med avsikt att styra företags samhällsansvar. Systemet är alltså inte ett legalt bindande system. Delar av detta system bygger emellertid på FN:s deklaration för mänskliga rättigheter (UDHR), vilken är bindande för de stater som skrivit under den. Det är emellertid inte bindande för företag hemmahörande i dessa stater (se mer om detta i avsnitt 5.2). Karaktäristiskt för UDHR är att det inte är ett rättssystem i den traditionella mening som innebär att samtliga principer har en inbördes och sammanhängande relation till varandra. Inte heller finns någon självklar relation mellan dessa principer och andra nationers nationella rättssystem. På dessa grunder har t.ex. Hellner valt att karaktärisera UDHR som ett ”oordnat system”.²³ På samma vis saknar de principer som ingår i Global Compact sådana bestämda samband, vilket gör att också det utgör ett oordnat system utan särskild intern eller extern koherens. Det innebär att uppsatsens undersökningsområde hamnar vid sidan av det vi normalt kallar för rättssystemet och i förlängningen det vi normalt anger som gällande rätt.²⁴ Därmed skulle möjligen en slutstation anses vara nådd. Ett alternativ är emellertid att betrakta rättssystemet och likaså rätten som något som är dynamiskt och föränderligt. I så fall kan internationella överenskommelser, såsom Global Compact, utgöra början på något nytt.

Jag anser att Kaarlo Tuoris modell om rätten är ett bra sätt att illustrera vikten av att studera också sådana faktorer som ligger utanför själva rättssystemet.²⁵ Tuoris modell visar, enligt min uppfattning, varför rättssystemet nödvändigtvis är ett dynamiskt system. Rättens olika nivåer åskådliggör ett hela tiden pågående växelspel mellan samhällseliga värderingar å ena sidan och den ’gällande rätten’ å den andra. Detta sker emellertid inte genom någon direktkommunikation däremellan. Istället förbinds de båda ytterligheterna av princip-system och djupliggande paradigm, vilka förmedlar de moraliska och etiska värderingar som så småningom kan komma att ta sig upp till ytan i form av traditionella rättsregler.²⁶ Måhända är CSR ännu inte ett uttryck för gällande rätt, men uttrycker i högsta grad grundläggande samhällseliga värderingar. Global Com-

²¹ Se Hellner, s 17.

²² Se Hellner, s 17.

²³ Se Hellner, s 11.

²⁴ Se Hellner, s 20.

²⁵ Se Hellner, s 13.

²⁶ Se Tuori, s 305.

pact är dessutom ett uttryck för hur dessa värderingar också tagit sig till gränslandet för rättens normativa och mer principiella nivåer genom sin tillämpning av UDHR. Det är egentligen denna dynamik som uppsatsen avhandlar, detta förspel till vad som kan komma att bli ”gällande rätt”.

3.2 Material

Det valda ämnet avser ett undersökningsområde där det huvudsakliga materialet består av webbaserat material, d.v.s. det material som finns att tillgå på och via FN:s och Global Compacts hemsidor. Materialet omfattar både information på websidor och information som finns att ladda ner i form av broschyrer, rapporter och artiklar. Risken med sådant material är att en hänvisning till en websida inte nödvändigtvis är lika beständig som en hänvisning till ett publicerat material. Detta är en risk som gäller för alla referenser som hänvisar till en websida. Fördelen är å andra sidan möjligheten att hela tiden ha tillgång till uppdaterat och lättillgängligt material och vad gäller Global Compact; ett fullständigt material.

Övrigt material består till största delen av vetenskaplig doktrin och artiklar som på olika sätt berör undersökningen. Frågan om företags samhällsansvar har genererat en internationellt spridd och omfattande mängd material, vilket inneburit att en total översikt inte varit möjlig att uppnå. Det kan också konstateras att stora delar av det befintliga materialet är skrivet utifrån ett företags-, samhälls- eller rättsekonomiskt perspektiv. Jag har därför gjort ett urval baserat på författarens akademiska tillhörighet och ämnets juridiska relevans i sammanhanget. Jag har alltså i första hand använt mig av författare och arbeten med juridisk bakgrund och ansats. Det ska också nämnas att materialet generellt och till största delen är författat på engelska och med ett internationellt perspektiv, vilket kan skapa problem vid översättning till svenska. Jag har därför valt att behålla det engelska ordet för sådana begrepp som jag anser vara av nyckelkaraktär. Ett par exempel är 'sphere of influence' och 'complicity'. På så vis hoppas jag undvika att delar av betydelsen faller bort i en översättning.

Slutligen några ord om FN:s deklaration om de mänskliga rättigheterna, vilken delvis ligger till grund för Global Compacts principer. Innebörden av CSR och också stora delar av Global Compact har formats av den internationella affärsvärlden och sådana intressegrupper som hör till den verklighet som gäller för internationella företag. Deklarationen för mänskliga rättigheter har formats under andra premisser och i en annan tid, men är heller inte legalt bindande för företag i traditionell mening. Många av principerna har ändå med tiden kommit att få sådan allmängiltighet att man kan diskutera dess betydelse såsom bindande genom sedvana (se avsnitt 5.2).²⁷ Detta

²⁷ Se Hellner, s 112 och Smith, s 37f.

är än så länge en grundläggande skillnad mellan Global Compacts principer och deklARATIONENS principer trots att den förra bygger på den senare, men kan också ses som ett uttryck för den dynamik i rättssystemets utveckling som nämnts tidigare.

3.3 Metod

Uppsatsen är grundad i en aktiebolagsrättslig verklighet, men undersökningsområdet fokuserar egentligen inte på rättssystemet i sig utan snarare på ett angränsande typ av system. Som nämnts är Global Compact ett åtagande som legalt sett inte är bindande. Det innebär att normbildningen är informell och omfattar heller inte sådana traditionella rättskällor som vanligen hör samman med det traditionella rättssystemet. Detta gäller både för Global Compact och för John Ruggies rapporter. Med traditionella rättskällor menar jag lagtext, förarbeten och praxis. Eftersom jag inte använder mig av gängse material kan jag heller inte säga att jag kommer att använda mig av gängse metod, med vilken jag menar traditionell juridisk metod.²⁸ I stället har jag valt att inleda undersökningen med ett kapitel av historisk och deskriptiv karaktär, delvis för att ge läsaren en förståelse för många av de nyckelbegrepp som är centrala i diskursen om CSR och delvis för att kontextualisera Global Compact som sådant.

I ”Rättsvetenskap för uppsatsförfattare” skriver Claes Sandgren att: ”*Argumentationen står i centrum för ett typiskt rättsvetenskapligt arbete.*”²⁹ Den största delen av mitt arbete utgår från de texter som producerats inom ramarna för FN och som utgör den principiella och materiella substansen i Global Compact. Även om detta material inte i sig utgör lagtext så får det betydelse för den legala kontext som i övrigt råder för aktiebolaget generellt och aktie**marknads**bolaget speciellt. Man kan säga att argumentationen är mitt främsta verktyg och min ansats är att med nämnda material åskådliggöra de aktiebolagsrättsliga gränserna. Till min hjälp för att förstå och tolka detta material använder jag som sagt i första hand akademiska artiklar och böcker författade ur ett juridiskt perspektiv.

För att förankra min undersökning har jag valt att exemplifiera delar av utredningen genom att visa hur företag tillämpar innehållet i Global Compact. Jag har valt att hålla mig till två företag, Volvo från Sverige och BP från England. Volvo är intressant dels för att det är svenskt, men också för att det är ett av världens största företag. Också BP är hör till världens största företag.³⁰

²⁸ Se Sandgren, s 36-38.

²⁹ Se Sandgren, s 39.

³⁰ Både Volvo och BP tillhör ’FT500’, vilket är Financial Times årliga lista över de 500 största bolagen i världen: “*The companies are ranked by market capitalisation – the greater the stock market value of a company, the higher its ranking.*” Se Övrigt: Dullforce, <http://www.ft.com/intl/cms/s/2/1516dd24-9d3a-11e0-997d-00144feabdc0.html#axzz1dgjSScnW> för citatet och Övrigt: FT Global 500 2011, <http://media.ft.com/cms/33558890-98d4-11e0-bd66-00144feab49a.pdf> för en fullständig lista (2011) över de 500 bolagen.

BP är dessutom ett företag som efter oljekatastrofen 2010 blivit ifrågasatt med anledning av deras ansvar för verksamhetens påverkan på miljön. Sammantaget är det två kända företag, med skilda verksamheter såväl som skilda nationaliteter. Jag är emellertid medveten om att jämförelsen är grund och inte ämnad för att dra några mer specifika slutsatser. I stället är avsikten att uppmärksamma läsaren på det faktum att Global Compact inte endast är ett teoripaket, utan en del av vardagen för ett par av världens största företag.

4 Bakgrund till granskningen

Som en bakgrund till den kommande granskningen av de juridiska grunderna redovisas i det här avsnittet innebörden av begreppet CSR samt strukturen för och framväxten av Global Compact.

4.1 Corporate Social Responsibility i korthet

*”Det finns ett ökat tryck på företagen att respektera mänskliga rättigheter, grundläggande arbetsrättsprinciper och grundläggande miljöstandarder oavsett var i världen de verkar. Man talar om att företagen har ett socialt ansvar, Corporate Social Responsibility, CSR.”*³¹

Uppsatsen fokuserar på företags ansvar i relation till de normer inom FN som är hänförliga till mänskliga rättigheter. Det är därför viktigt att översiktligt redogöra för framväxten av den begreppsapparatur som ofta brukar användas när man pratar om företagsansvar. Först och främst kan man konstatera att det finns många olika begrepp, termer, teorier och metoder som har utvecklats i sammanhanget. Det är emellertid mycket vanligt att både företag, akademiker och intressegrupper använder begreppet CSR som ett internationellt och övergripande samlingsnamn för ett och samma fenomen, men som kan komma att ha olika betydelse beroende på vilket perspektiv man har.³² Även om begreppet CSR sägs ha emanerat ur boken ”Social Responsibilities of the businessman”³³ från 50-talet, är det under 60- och 70-talen som begreppet får en sådan innebörd att man kan tala om ett fenomen eller rörelse³⁴. Det är huvudsakligen från USA som den idéhistoriska skildringen av CSR kommer.³⁵ Idag återfinns emellertid idéerna i de flesta sammanhang som rör större företag, oavsett deras nationalitet. Det är genom skilda intressegrupper, med olika sakfrågor såsom konsumentfrågor, medborgerliga rättigheter, miljöfrågor och kvinnorättsfrågor, som kraven på företagsansvar börjar växa fram.³⁶ Samtidigt som CSR blir

³¹ Se Övrigt: Svenskt näringsliv, http://www.svensktnaringsliv.se/fragor/csr/csr-ansvar/fullt-foretagande_12246.html.

³² Se Freeman & Reed, s 90 och Valor s 193-194.

³³ Se Bowen.

³⁴ Se Carroll, “The Pyramid of Corporate...”, s 39 och Freeman & Reed, s 90.

³⁵ Se Carroll, “Corporate Social Responsibility...”, s 268.

³⁶ Se Freeman & Reed, s 90.

ett allt starkare slagord på fältet så växer det också fram ett akademiskt intresse för begreppet. Därmed utvecklas också modeller för hur ett samhällligt ansvar kan systematiseras och implementeras i företags styrning.³⁷

Från bolagsbranschen själv växer en kritik gentemot CSR och svårigheten i att praktiskt tillämpa ett innehåll som upplevs spretigt och skiftande. Ytterligare en kritik som bolagsbranschen framför är det akademiska ursprunget och det hot som CSR upplevs innebära mot den privata ägarerätten. Under 90-talet utvecklar därför branschen, eller praktikerna själva, termen Corporate Citizen (CC).³⁸ Om anhängare av CSR menar att samhällligt ansvar och företagande står i ett slags motsatsförhållande där yttre krafter behövs för att reglera företags agerande, så menar företrädare för CC att det är en uppgift som företag klarar att lösa på egen hand. Genom att betrakta sig själv (bolaget) som ett självklart inslag i samhället skapas en självbild av bolaget som en medborgare bredvid andra medborgare. Tillsammans skapar de olika medborgarna ett ansvarsfullt samhälle där de alla är beroende av varandra genom ömsesidiga och sammanhängande behov.³⁹

Trots det, eller kanske beroende på att begreppet brukas av så många olika aktörer med skilda agendor, är det inte helt enkelt att finna en enhetlig definition av vare sig CSR eller CC.⁴⁰ För att ändå sortera ut vissa grundläggande komponenter kan det vara belysande att plocka ut ett antal definitioner för att på så vis skapa ett relevant innehåll. Till att börja med utgör CSR det äldre av de två begreppen och är också det begrepp som ofta används som en övergripande term omfattandes CC och andra begrepp.

Som ovan nämnts anges en amerikansk ekonom vid namn Howard R. Bowen vara den som på 50-talet gav upphov till begreppet CSR genom sin bok ”Social Responsibilities of the Businessman”.⁴¹ I Bowens kölvatten följer snart andra författare som bidrar med olika försök att bestämma innebörden av CSR. T.ex. skriver William C. Frederick på 60-talet att “[s]ocial responsibility in the final analysis implies a public posture toward society’s economic and human resources and a willingness to see that those resources are used for broad social ends and not simply for the narrowly circumscribed interests of private persons and firms”.⁴²

³⁷ Se Valor, s 194.

³⁸ Se Valor, s 193f.

³⁹ Se Matten, Crane & Chapple, s 111.

⁴⁰ Se Matten, Crane & Chapple, s 111 och Valor, s 191.

⁴¹ Se Bowen.

⁴² Se Carroll, “Corporate Social Responsibility...”, s 271.

Ett försök till definition på 70-talet lyder: *“For purposes of this discussion it (CSR) refers to the firm’s consideration of, and response to, issues beyond the narrow economic, technical, and legal requirements of the firm. [...] It means that social responsibility begins where the law ends.”*⁴³

På 80-talet definierade Thomas M. Jones CSR på följande sätt: *“Corporate Social Responsibility is the notion that corporations have an obligation to constituent groups in society other than stockholders and beyond that prescribed by law and union contract. Two facets of this definition are critical. First, the obligation must be voluntarily adopted [...]. Second, the obligation is a broad one, extending beyond the traditional duty to shareholders to other societal groups such as customers, employees, suppliers, and neighboring communities.”*⁴⁴

Ovan angivna citat utgör endast ett fåtal av en stor mängd definitioner som finns på området. Urvalet representerar likväl ett antal grundläggande faktorer inom CSR. De visar också att trots de årtionden som skiljer författarna åt, finns vissa gemensamma nämnare som binder dem samman. Dessa gemensamma nämnare bidrar till att skapa ett mönster som det finns anledning att uppmärksamma i en kontextualisering av CSR. Till att börja med så utgår CSR visserligen från att företag har ett ekonomiskt ansvar, men att det inte är det enda ansvaret som företag har. Företag har också ett samhällligt ansvar som går utöver det eventuella ansvar som åläggs företag enligt lag. Ansvaret måste bygga på frivillig basis och det ska vara ett brett ansvar som endast begränsas av varje företags egen räckvidd. På så vis skapas inte bara en bild av ett omfattande ansvar utan också en bild av den som bär ansvaret. I likhet med en fysisk medborgare som i vardagens alla situationer brukar sitt sunda förnuft, måste också företag avgöra hur långt och hur djupt just deras ansvar ska sträcka sig. I det ligger inte bara medborgarskapet, utan det goda medborgarskapet.⁴⁵

En framträdande forskare på området är professor Archie B. Carroll som 1979 utvecklade den så kallade CSR-pyramiden.⁴⁶ Den har Carroll också fortsatt att vidareutveckla, bland annat i en artikel från 1991. Pyramiden är fyrdelad och står på en bas av ekonomiskt ansvar, ett ansvar att tjäna pengar. Därefter kommer det legala ansvaret, alltså att bolaget bedriver en verksamhet som håller sig inom lagens ramar. Detta är en följd av det sociala kontraktet, d.v.s. den överenskommelse som i grunden råder mellan bolaget och samhället.⁴⁷ Den tredje stenen i pyramiden

⁴³ Se Carroll, “Corporate Social Responsibility...”, s 277.

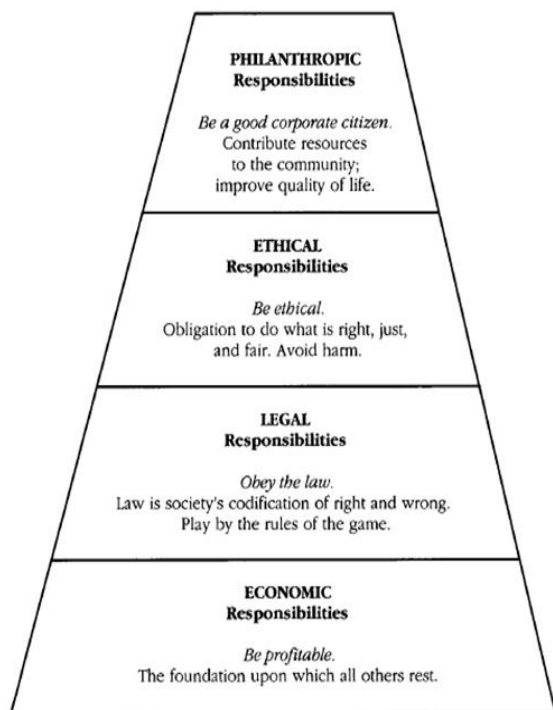
⁴⁴ Se Carroll, “Corporate Social Responsibility...”, s 284.

⁴⁵ Se Valor, s 195 och Carroll, “The Pyramid of Corporate...”, s 44 ff.

⁴⁶ Se Carroll, “The Pyramid of Corporate...”, s 42.

⁴⁷ Se Carroll, “The Pyramid of Corporate...”, s 40-41.

utgörs av det etiska ansvaret. Det etiska ansvaret interagerar med det legala ansvaret och medverkar till att utveckla nya lagar och restriktioner.⁴⁸ Den sista och översta stenen i pyramiden representerar det filantropiska ansvaret. Det är ett önskvärt ansvar, men hänger inte nödvändigtvis samman med det etiska ansvaret. Det etiska ansvaret är snarare en kodifikation av vad samhället generellt anser vara etiskt/moraliskt riktigt, t.ex. att inte stjäla. Det filantropiska ansvaret går utöver detta och fullgörs t.ex. genom att skänka tid, pengar eller annat till vissa ändamål; att helt enkelt vara en god medborgare – ”*Be a good corporate citizen.*”⁴⁹

Carrolls CSR-pyramid

Slutligen en definition av CSR idag såsom den formuleras av Europeiska Kommissionen: “... *a concept whereby companies integrate social and environmental concerns in their business operations and in their interaction with their stakeholders on a voluntary basis.*”⁵⁰ Sammanfattningsvis följer med CSR en historia som löper över mer än ett halvt århundrade. Inom ramarna för den här uppsatsen finns endast utrymme att göra några nedslag i denna historia. Det ger ändå en bild av ett fenomen som genom åren ökat i intresse och där en utveckling förs framåt både inom intressegrupper och inom bolagsbranschens egna led.⁵¹

Inom ramarna för CSR har det också kommit att växa fram en mängd andra begrepp som på olika vis knyter an till varierande delar av CSR. Ett par exempel är Corporate Social Performance⁵², Corporate Social Responsiveness⁵³ och Shared Value⁵⁴. Inte minst syftar dessa nya begrepp till att systematisera, operationalisera och utvärdera. Dessa begrepp kommer inte att utforskas närmare i den här uppsatsen.

⁴⁸ Se Carroll, “The Pyramid of Corporate...”, s 41.

⁴⁹ Se Carroll, “The Pyramid of Corporate...”, s 42.

⁵⁰ Se Övrigt: Europa, http://europa.eu/legislation_summaries/employment_and_social_policy/employment_rights_and_work_organisation/n26034_en.htm.

⁵¹ Se t.ex. Övrigt: Almgren, http://www.svd.se/naringsliv/de-satter-pess-pa-borsens-jattar_3483843.svd, för en artikel i SvD, ”De sätter press på börsens jättar”: 13 storägare på Stockholmsbörsen går idag samman i en ovanlig aktion för att sätta press på börsens jättar när det gäller miljö- och sociala frågor i verksamheten.

⁵² Se Carroll, “The Pyramid of Corporate...”, s 40.

⁵³ Se Valor, s 191.

⁵⁴ Se t.ex. Porter & Kramer.

4.2 Grunderna för The UN Global Compact

*“I propose that you, the business leaders ..., and we, the United Nations, initiate a global compact of shared values and principles, which will give a human face to the global market.”*⁵⁵

I januari 1999, talar den dåvarande generalsekreteraren för FN, Kofi Annan, till världens ledare på World Economic Forum i Davos. Annan menar att den globaliserade marknaden är splittrad i en mängd olika samhällen och politiska system, vilka saknar gemensamma värderingar på områden som berör mänskliga rättigheter, arbetsvillkor och miljönormer. Det får till följd att vissa delar av världen kommer att utvecklas och frodas på bekostnad av andra delar. Ett sådant förhållningssätt är inte hållbart och kommer så småningom att innebära stora nackdelar för den globala marknaden i helhet. Eftersom världsekonomin blir allt mer global måste också de underliggande värderingarna följa den utvecklingen. Företag med hemstater⁵⁶ som upprätthåller mänskliga rättigheter, rimliga arbetsvillkor och goda miljöval bör därför se till att verka för att dessa principer implementeras också i sådan verksamhet som de bedriver i andra länder, speciellt sådana där grundnormer och skyddsnet ännu så länge inte tillhandahålls eller regleras på statsnivå. Kofi Annan menar att företag kan verka för detta gemensamma mål på i huvudsak två sätt. Dels kan företag agera inom ramarna för sina respektive politiska arenor och påverka sina egna regeringar att utöka FN:s resurser att agera på området. Dels kan de företag som verkar på global nivå och framför allt i länder med instabila villkor, utveckla egna uppförandekoder till ledning för verksamheten. Genom att anta en global och universell värdegrund för en sådan kod, kan företag bidra till att skapa en mer jämlik marknad med en gemensam grundstandard.⁵⁷

År 2011 har det gemensamma initiativ som Kofi Annan efterfrågade utvecklats till ett ”globalt avtal” som bygger på tio principer hänförliga till mänskliga rättigheter, arbetsvillkor, miljö och anti-korruption. Det första av Global Compacts två huvudsakliga syften är att införliva dessa principer i företagsverksamhet världen över. Det andra syftet med Global Compact är att framkalla handlingar och processer till stöd för FN:s alltid pågående och grundläggande arbete med olika världsfrågor.⁵⁸ Samtliga tio principer bygger på deklARATIONER och konventioner som redan antagits genom internationella överenskommelser och också ratificerats av medlemmar i FN.⁵⁹ Det ger Global Compact en normativ slagkraft trots att den är icke-bindande och den får också

⁵⁵ Se United Nations: Pressrelease SG/SM/6881, <http://www.un.org/News/Press/docs/1999/19990201.sgsm6881.html>.

⁵⁶ Se Bilaga 1: Begreppsförklaring.

⁵⁷ Se United Nations: Pressrelease SG/SM/6881, <http://www.un.org/News/Press/docs/1999/19990201.sgsm6881.html>.

⁵⁸ Se Global Compact: <http://www.unglobalcompact.org/AboutTheGC/index.html>.

⁵⁹ Se Global Compact: <http://www.unglobalcompact.org/AboutTheGC/TheTenPrinciples/index.html>.

en moralisk styrning. Förutom den moraliska styrningen finns också en fysisk ledning av Global Compact. Denna ledning är uppdelad i sex olika enheter som alla har olika roller. I de olika enheterna samarbetar företrädare för FN med företrädare både från företag själva och från olika intressegrupper i samhället. Eftersom Global Compact i grunden bygger på frivilliga initiativ har ett ramverk tagits fram i syfte att undanröja onödig byråkrati och i stället främja ett aktivt deltagande.⁶⁰

Ett åtagande i Global Compact sker alltså på frivillig basis och medlemskapet är heller inte legalt bindande i gängse mening.⁶¹ Företag riskerar med andra ord inga sanktioner för avtalsbrott om de inte uppfyller vissa villkor. Som vi ska se längre ned i detta avsnitt så finns emellertid en risk att som medlem uteslutas. För att få delta med sitt företag krävs att det är verksamhetens högsta ledning som skriver under ansökan om medlemskap. Det ska säkerställa att Global Compacts tio principer integreras i bolagets dagliga arbetsordning och ingå i beslutsprocesser på alla nivåer, från den högsta till den lägsta. Ett medlemskap öppnar därefter upp för ett globalt utbyte med andra företag, olika intressegrupper, regeringar samt FN:s olika organ. På så vis skapas ett globalt nätverk med allmänt erkända system "*for the development, implementation, and disclosure of environmental, social, and governance policies and practices*"⁶². Utveckling ska alltså ske genom samarbete, implementering genom integrering och kontroll genom offentlig redovisning.

För att Global Compacts principer inte bara ska bli honnörsord måste medlemmarna lämna en årlig rapport där de redovisar vilka åtgärder som vidtagits för att implementera de tio principerna och i övrigt vilket arbete som gjorts för att stödja FN:s grundläggande ändamål. En sådan rapport, en så kallad "Communication on Progress" (COP), är avgörande för om företag i längden tillåts behålla sitt medlemskap.⁶³ Global Compact företar inte någon egentlig utvärdering av de respektive medlemmarna, utan har istället skapat ett system som skiljer dem åt beroende på vilken typ av COP de lämnar. För att en COP ska godkännas och en medlem registreras som aktiv, måste COP:en uppfylla vissa minimikrav. Gör den inte det kommer medlemmen att ges en tolv månaders läroperiod, under vilken en uppdaterad och förbättrad COP måste lämnas. Annars blir medlemmen utesluten helt och hållet. En medlem kan också välja att lämna en COP som överstiger grundläggande krav och därmed registreras som en avancerad medlem. Syftet med systemet är därmed inte att Global Compact ska avgöra huruvida ett företag uppfyller sitt

⁶⁰ Se Global Compact: http://www.unglobalcompact.org/AboutTheGC/The_Global_Compact_Board/index.html.

⁶¹ Se Global Compact: http://www.unglobalcompact.org/docs/news_events/8.1/after_the_signature.pdf, s 7.

⁶² Se Global Compact: http://www.unglobalcompact.org/docs/news_events/8.1/GC_brochure_FINAL.pdf, s 3.

⁶³ Se Global Compact: http://www.unglobalcompact.org/COP/frequently_asked_questions.html.

arbete med CSR, utan i stället förmå företag att kommunicera så att eventuella intressenter själva kan avgöra om så gjorts.⁶⁴

4.2.1 Exempel – Volvo och BP

Global Compacts genomslag illustreras av uttalanden från de internationella företagen Volvo och BP.

*“At Volvo Group we consider the culture we nurture and the behavior we encourage to be aligned with the spirit of the Global Compact. In 2003, we introduced the Volvo Group Code of Conduct based on the principles of the Global Compact.”*⁶⁵ Citatet är hämtat från Volvo Groups hemsida där också Global Compacts logotyp presenteras. Det visar Volvos officiella stöd för initiativet. Också på BP:s hemsida har man offentliggjort sitt medlemskap i GC, om än inte lika exklusivt som hos Volvo. *”We are signatories to a number of voluntary agreements with implications for specific aspects of human rights, including the UN Global Compact ...”*⁶⁶

4.3 Global Compacts tio principer

Med de tio principerna vill man vädja till företag världen över att ta till sig de principer som är tillämpliga på just deras verksamhet, och vidta de tänkbara åtgärder som behövs för att uppfylla deras syften.⁶⁷ När Kofi Annan första gången talade om ett globalt samarbete 1999 i Davos, var ett av hans argument till varför just dessa skyddsområden skulle ingå, att de redan hade en fast status som internationellt erkända grundvärden.⁶⁸ Grundvalarna för de tio principerna är således hämtade från följande internationella konventioner och deklARATIONER:

- The Universal Declaration of Human Rights
- The International Labour Organization's Declaration on Fundamental Principles and Rights at Work
- The Rio Declaration on Environment and Development
- The United Nations Convention Against Corruption⁶⁹

De tio principerna kommer nedan att redovisas så som de formulerats i engelsk översättning, vilket är ett av FN:s sex officiella språk. Engelskan är dessutom ett av de två arbetsspråken inom

⁶⁴ Se Global Compact: http://www.unglobalcompact.org/COP/differentiation_programme.html.

⁶⁵ Se Volvo: <http://reports.volvogroup.com/en/PerformanceIndicators/GlobalCompact.html>.

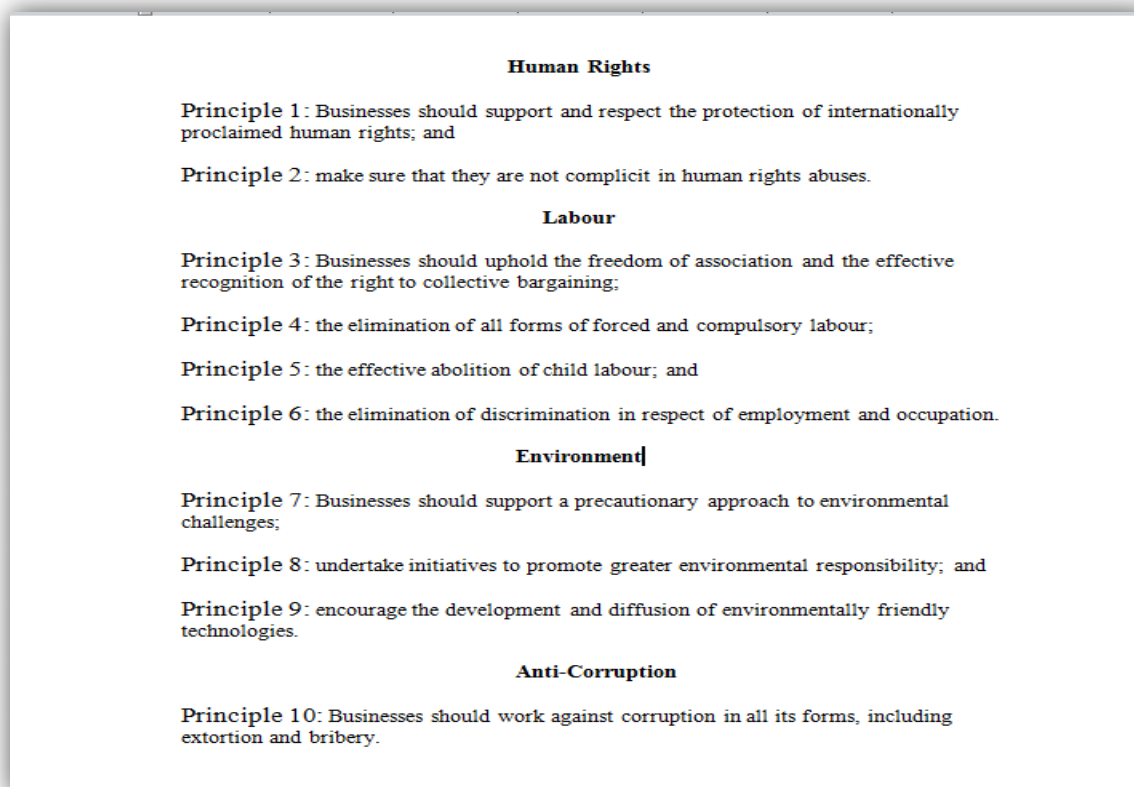
⁶⁶ Se BP: <http://www.bp.com/sectiongenericarticle800.do?categoryId=9036198&contentId=7066931>.

⁶⁷ Se Global Compact: <http://www.unglobalcompact.org/AboutTheGC/TheTenPrinciples/index.html>.

⁶⁸ Se United Nations: Pressrelease SG/SM/6881, <http://www.un.org/News/Press/docs/1999/19990201.sgsm6881.html>.

⁶⁹ Se Global Compact: <http://www.unglobalcompact.org/AboutTheGC/TheTenPrinciples/index.html>.

FN. Den svenska översättning som finns tillgänglig på regeringskansliets hemsidor⁷⁰ avviker något i sin översättning i en jämförelse med den engelska, främst med avseende på princip ett. Den engelska översättningen som redovisas nedan är den version som publicerats på ett flertal ställen på FN:s egna websidor. Det är dessutom den version som vanligen är refererad eller länkad till på de internationella bolagens hemsidor.

Figur 1 Global Compacts tio principer.⁷¹

De två första principerna, som är direkt knutna till deklARATIONEN om mänskliga rättigheter (UDHR), kommer närmare att utredas i kapitel 6.

4.4 Sammanfattning

Sammanfattningsvis utgör Global Compact ett frivilligt samarbete mellan i första hand FN och världens internationellt verksamma bolag. ”*First, the obligation must be voluntarily adopted.*”⁷² Global Compact omfattar inte några legalt bindande förpliktelser och ska inte agera tillsynsmyndighet eller i egenskap av något bemyndigande tvinga fram en efterlevnad. ”*It means that social responsibility begins where the law ends.*”⁷³ I andra hand utgör Global Compact ett nät-

⁷⁰ Se Övrigt: Regeringskansliet, <http://www.sweden.gov.se/sb/d/10894/a/109941>.

⁷¹ Se Global Compact: <http://www.unglobalcompact.org/AboutTheGC/TheTenPrinciples/index.html>.

⁷² Se Carroll, “Corporate Social Responsibility...”, s 284.

⁷³ Se Carroll, “Corporate Social Responsibility...”, s 277.

verk mellan företag och intressegrupper som tillsammans skapar ett forum för utbyte och utveckling. Med Global Compacts två syften som ständiga ledstjärnor ska marknadens aktörer på ett öppet och ärligt sätt främja hållbarhet och ett gott medborgarskap. ”... *a public posture toward society’s economic and human resources...*”⁷⁴ För att uppnå det ”goda” medborgarskapet pekar den moraliska kompassen alltid mot fyra angivna konventioner och deklamationer. Företags samhällsansvar har därmed en bestämd och universell riktning. ”... *not simply for the narrowly circumscribed interests of private persons and firms.*”⁷⁵ Graden av ansvar beror emellertid på företag själva och vilken verksamhet man bedriver samt i vilket samhälle som verksamheten är belägen. Ansvar kan därför variera från företag till företag, men ska alltid omfatta hela den sfär över vilken företags påverkan och inflytande spänner sig.⁷⁶ Det innebär att företags ansvar kan komma att sträcka sig långt bortom bolagets egna aktieägare. ”*Second, the obligation is a broad one, extending beyond the traditional duty to shareholders to other societal groups such as customers, employees, suppliers, and neighboring communities.*”⁷⁷

Sammantaget läggs ett ansvar på världens företag som sträcker sig bortom det pekuniära vinstintresset. Grunderna för detta krav på ansvar är trots det inte självklara. Som ett första steg i granskningen av grunderna för Global Compact kan man fråga sig vilka de olika aktörerna är och hur den normativa spelplanen egentligen ser ut. Dessa frågor berörs i följande kapitel fem.

5 Bolaget, individen och medborgaren

Frågan om företags samhällliga ansvar har hittills handlat om företags skyldigheter gentemot externa aktörer och vilka dessa aktörer kan vara. Hur ser då skyldigheterna ut utifrån ett internt, aktiebolagsrättsligt perspektiv och hur karaktäriseras bolaget i en samhälllig kontext?

5.1 Det aktiebolagsrättsliga systemet

”... *marknadsekonomins oöverträffade förmåga att skapa allt bättre varor och tjänster till allt lägre priser, till väsentlig del bygger på ett av marknadsekonomins viktigaste verktyg, (det börsnoterade) aktiebolaget, med styrelse och företagsledning, med en spridd aktieägarkrets utan personligt ansvar, och med grundläggande syfte att bereda aktieägarna vinst.*”⁷⁸

Global Compacts ideologi, syften och visioner är som vi sett inte något nytt påfund. Grundläggande villkor och antaganden återspeglar tydligt huvuddragen i en historisk utveckling mot olika

⁷⁴ Se Carroll, “Corporate Social Responsibility...”, s 271.

⁷⁵ Se Carroll, “Corporate Social Responsibility...”, s 271.

⁷⁶ Se Global Compact: http://www.unglobalcompact.org/docs/news_events/8.1/after_the_signature.pdf, s 11.

⁷⁷ Se Carroll, “Corporate Social Responsibility...”, s 284.

⁷⁸ Se Beyer, s 105.

ansatser till modeller för självreglering. Men vem är egentligen den eller de som ska utföra dessa handlingar; är det bolaget, Vd:n, styrelsen eller kanske bolagets ägare? Bolaget är en juridisk person som till skillnad från en fysisk person inte existerar annat än genom olika juridiska påbud.⁷⁹ Villkoren för detta kan dessutom skilja sig åt i olika länder. Att medverka i Global Compact skapar förväntningar, både hos aktieägare och hos berörda intressegrupper. En aktieägare i ett aktiebolag kan dock ha en överordnad förväntan, nämligen att de beslut som bolagets ledning fattar är förenliga med huvudregeln i svensk aktiebolagsrätt, vilket är det legala vinstsyftet.⁸⁰ Bolagets verksamhet ska syfta till att ”ge vinst till fördelning mellan aktieägarna”⁸¹, inte till bolagets ledning eller någon annan.

Det är i detta spänningsförhållande mellan ledning och ägare som aktiebolagets huvudsakliga intressekonflikt ligger. Med det menas att bolaget leds av en bestämd bolagsledning och inte av bolagets ägare.⁸² I vissa fall är ledningen också aktieägare, men ju större bolaget är desto mer spridd är vanligen också aktieägarkretsen. Inte minst i börsnoterade bolag är den anonyma och månghövdade ägaren en förutsättning för aktiebolagets ekonomiska tillväxt. Det är inte ovanligt att en aktieägare idag inte är mer än en kortvarig investerare i en verksamhet som hon egentligen inte kan någonting om. Vad är det då som hindrar ledningen att styra bolaget i ledningens intresse och inte ägarens. På 50-talet skriver Berle och Means i en numera klassisk bok om det moderna företaget bland annat det här: “*The 'owner' of industrial wealth is left with a mere symbol of ownership while the power, the responsibility and the substance which have been an integral part of ownership in the past are being transferred to a separate group in whose hands lies control.*”⁸³

Konflikten är alltså både internationell och välkänd sedan länge, vilket har resulterat i ett ganska komplicerat rättssystem.⁸⁴ Berle and Means inleder ovan angivna bok så här: “... *grown to tremendous proportions, there may be said to have evolved a 'corporate system' ... which has attracted to itself a combination of attributes and powers, and has attained a degree of prominence entitling it to be dealt with as a major social institution.*”⁸⁵ För ett börsnoterat bolag i synnerhet finns ett antal regler och regelverk på olika nivåer som tagits fram för att skapa en trygg-

⁷⁹ Se t.ex. 2:4 ABL.

⁸⁰ Se Bergström & Samuelsson, s 16.

⁸¹ Se 3:3 ABL.

⁸² Se Bergström & Samuelsson, s 18-19.

⁸³ Se Berle & Means, s 68.

⁸⁴ För aktiemarknadsbolaget ska inte bara ABL följas, men också regler som gäller för de reglerade marknader där de agerar samt olika koder och ägarpolicys.

⁸⁵ Se Berle and Means, s 1.

het på marknaden och förhindra att bolagets syfte missbrukas.⁸⁶ I detta rättssystem finns också goda exempel på självreglering, vilka medverkat till att etablera affäretiska regler. Några svenska exempel är bland annat Aktiemarknadsnämnden, AMN, och Kollegiet för svensk bolagsstyrning (varvid den senare bland annat handlägger frågor som tidigare sköttes av Näringslivets Börskommitté, NBK). Emellertid finns en grundläggande skillnad mellan dessa initiativ och Global Compact. Kollegiet för svensk bolagsstyrning har till uppgift att ”vårda och vidareutveckla” den svenska koden för bolagsstyrning, vilken syftar till att komplettera aktiebolagslagen i frågor om bolagsstyrning och med aktieägarnas intressen i fokus. Koden behandlar inte ”*frågor om bolagets förhållande till övriga intressenter*”⁸⁷. Det innebär i praktiken alltså inte någon avvikelse från bolagets vinstsyfte såsom det stadgas i aktiebolagslagen. På samma sätt innebär AMN:s verksamhet en förstärkning av befintlig lag och reglering. Något utrymme att påverka aktiebolagets grundläggande form och uppbyggnad finns därmed inte. Skillnaden mellan dessa nationella organ och Global Compact är således att den senare saknar en i grunden gemensam aktiebolagsrättslig norm att utgå ifrån.

5.2 Mänskliga rättigheter och medborgerliga rättigheter

*“Human rights are universal and belong to everyone equally. ... The fundamental nature of these provisions [Universal Declaration of Human Rights] means that they are now widely regarded as forming a foundation of international law.”*⁸⁸

Global Compact arbetar med att implementera fyra olika skyddsområden i internationella bolags verksamhet. Av dessa fyra skyddsområden är kanske mänskliga rättigheter det område som mest tydligt brukar förknippas med den offentliga statsapparatusens ansvarsområde och som en del av folkrätten. Folkrätten bygger på överenskommelser mellan likvärdiga stater, det finns alltså inte någon gemensam konstitution som styr över en sådan överenskommelse. Det går därmed inte att konstruera straff- och kontrollsystem på samma villkor som i nationella rättssystem där sådana maktgrepp legitimeras genom konstitution eller grundlag.⁸⁹ Folkrättsliga överenskommelser bygger i stället på att varje stat väljer att följa och medverka till en gemensam utveckling av de internationella överenskommelserna.⁹⁰ I preambeln till The Universal Declaration of Human Rights (UDHR) står det t.ex. att: “ ... *every individual and every organ of society, keeping this Declaration constantly in mind, shall strive, ..., to secure their universal and effective recogni-*

⁸⁶ Se Beyer, s 108.

⁸⁷ Se *Svensk kod för bolagsstyrning* och punkt 5 - Kodens innehåll och form.

⁸⁸ Se Global Compact: <http://www.unglobalcompact.org/AboutTheGC/TheTenPrinciples/humanRights.html>.

⁸⁹ Se Dixon, s 6-7.

⁹⁰ Se Dixon, s 13.

tion and observance ...”⁹¹ UDHR är inte ett lagligt bindande dokument i sig, det är snarare en sorts viljeyttring.⁹² För att den enskilda staten ska bindas krävs att innehållet omformas till konventioner som sedan ratificeras⁹³. En sådan ratifikation binder emellertid inte landets företag. Oavsett de formella förbindelserna till UDHR så har deklARATIONEN ändå kommit att få ett sådant moraliskt genomslag att vissa artiklar i praktiken ses som generellt och internationellt bindande principer.⁹⁴ Det finns t.ex. ett antal domar från International Court of Justice (ICJ) där domaren refererat till delar i UDHR med hänvisning till dess betydelse som giltig sedvanerätt.⁹⁵ Så även om UDHR inte formellt är bindande för företag, visar det att dess principer ändå kommit att få viss självständig betydelse för många av FN:s medlemsstater såsom styrande vägledning.

*“Human rights remain one of the most challenging areas of corporate citizenship.”*⁹⁶ På grund av att företag allt som oftast förknippas med begreppet ”medborgare” eller ”medborgarskap” kan det vara relevant att titta lite närmare på innebörden av detta begrepp. Å ena sidan antyder bruket av begreppet ”medborgarskap” att företag är en bland alla andra individer i samhället, med samma rättigheter och skyldigheter. Å andra sidan förefaller det som att medborgaren har alldeles speciella skyldigheter om den är ett företag. Med medborgarskap kan förstås det juridiska band som knyter en individ till en nationalitet med vissa bestämda rättigheter och skyldigheter till följd. Medborgarskap kan också ses som ett mycket vidare begrepp format av en global utveckling av det moraliska och etiska världssamhället.⁹⁷ Det är den senare förståelsen av begreppet som är relevant i det här sammanhanget.

Om man tittar närmare på de typer av rättigheter och skyldigheter som omfattas av medborgarskaps-begreppet, har den indelning som gjordes av T.H. Marshall på 50-talet fortfarande hängt kvar som en relevant modell för det moderna, liberala samhället.⁹⁸ Marshalls modell omfattar tre typer av rättigheter; civila, sociala och politiska. Civila rättigheter består av sådana som är nödvändiga för att upprätthålla personlig frihet, såsom yttrandefrihet, äganderätt och rätt till lag och avtal. De politiska rättigheterna står för rätten att delta i och utöva politisk makt. Med sociala

⁹¹ Se UDHR, Preambeln. Finns tillgänglig på <http://www.un.org/en/documents/udhr/>. Se även avsnitt 6.4.

⁹² Se Smith, s 37 samt Övrigt: Regeringskansliet, http://www.manskligarattigheter.gov.se/extra/pod/?module_instance=3&: ”Konventioner och protokoll blir juridiskt bindande genom att staterna uttryckligen förklarar sig bundna av dem, medan förklaringar och deklARATIONER utgör politiska förpliktelser.”

⁹³ Se Övrigt: Regeringskansliet, http://www.manskligarattigheter.gov.se/extra/pod/?id=3&module_instance=3&action=pod_show&navid=1&sub_navid=3&subnavinstance=3.

⁹⁴ Se Smith, s 37.

⁹⁵ Se Jayawickrama, s 40.

⁹⁶ Se Global Compact: http://www.unglobalcompact.org/Issues/human_rights/index.html.

⁹⁷ Se Salvaris, s 77.

⁹⁸ Se Matten, Crane & Chapple, s 114.

rättigheter avses rätt till utbildning, sjukvård och övrig välfärd.⁹⁹ Civila rättigheter brukar betraktas som negativa rättigheter medan sociala rättigheter betraktas som positiva. Med negativa rättigheter menar man att individen måste skyddas *från* övergrepp av en starkare part och med positiva rättigheter att individen har rätt att erhålla skydd *av* samma part. Denna andra part brukar traditionellt sett vara staten. Överfört på juridiska associationer kan vissa problem uppstå då en juridisk person svårligen kan anses vara bärare av varken sociala eller politiska rättigheter.¹⁰⁰

Eftersom staten traditionellt sett haft en nödvändig roll att spela i sammanhanget så har medborgarskapet också förenats med en viss territoriell begränsning, nämligen den suveräna statens.¹⁰¹ På grund av globaliseringen har dock det traditionella medborgarskapet kommit att försvagas med anledning av att många av dagens civila, sociala och politiska handlingar utförs bortom de traditionella gränserna för den suveräna staten och dess maktsfär. I denna nya verklighet har växt fram ett alternativt sätt att betrakta bolaget i relation till begreppet medborgarskap. Man kan t.ex. hävda att bolagets roll i samhället inte ska jämföras med den fysiska medborgaren och alla de rättigheter och skyldigheter som ett sådant medborgarskap medför, utan snarare med den roll som traditionellt innehas av staten *i relation* till medborgaren. Det innebär att bolaget i en samhällelig kontext utgör en sådan maktfull aktör att dess skyldighet snarare är att skydda sina respektive intressegrupper.¹⁰² Dessa intressegrupper blir då i vid mening bolagets medborgare. I detta skydd ligger dock inte några parlamentariska garantier för att skyddet är ”gott” och kan heller inte ifrågasättas på allmänna grunder. Och vad händer om bolaget likvideras?¹⁰³ Så även om begreppet ’citizen’ anammats av de stora företagen så finns anledning att stanna upp och fundera över vilka rättigheter och skyldigheter detta medborgarskap omfattar och till vilket syfte. Det är avgörande för begreppets verkliga giltighet.

5.2.1 Exempel – Volvo och BP

Stora företags syn på medborgarskap kommer till uttryck i uttalanden från både Volvo och BP.

⁹⁹ Se Marshall, s 148.

¹⁰⁰ Se Matten, Crane & Chapple, s 114-115.

¹⁰¹ Se Matten, Crane & Chapple, s 115.

¹⁰² Jmf. Ruggies resonemang om företags inverkan på samhälle och rättigheter i kap 7.1.2.

¹⁰³ Se Matten, Crane & Chapple, s 117-118. Se också Blomgren med anledning av resonemanget om bolags förändrade roll i samhället: ”Mjuka värden i Indiens stålstad”: *Vi har omkring 14 000 personer anställda här. I staden bor 1,3 miljoner och hälften av dem lever på mark som tillhör Tata Steel. Vi är de facto kommunen och tar hand om de flesta behoven – från vägar och el till vatten.*”, s 24-25.

*“Corporate Social Responsibility (CSR) for Volvo Group means to be a good corporate citizen. ... The overall objective is to maximize our contribution to sustainable development.”*¹⁰⁴ Här pratar man inte bara om sig själv som medborgare, utan som en god medborgare. Som en sådan arbetar man mot en gemensam och huvudsaklig målsättning; att maximera sitt bidrag till en hållbar utveckling. Terminologin gör Volvo till en moralisk person i det etiska världssamhället. Ett annat exempel kommer från ett tal som 1999 hölls av BP:s dåvarande verkställande direktör. Ämnet är Corporate Social Responsibility och han talar bland annat om det aktiebolagsrättsliga medborgarskapet. Förhållningssättet påminner möjligen om det resonemang som tyder på att bolaget intar statens roll snarare än den fysiska medborgarens: ”... *but citizenship is about more than that. It is about commitment and engagement in areas of real difficulty areas where society has problems and where the solutions are not readily apparent.*”¹⁰⁵

6 Företags ansvar enligt de två principerna

Följande kapitel kommer att handla om de två första principerna av Global Compacts totalt tio. De tio principerna har tidigare redovisats i sin helhet i kapitel 4.3. Nedan följer en utredning av de två första principerna, men också något av den gemensamma kontext som hör ihop med en övergripande förståelse av dem båda.

6.1 Princip 1

Principle One

Businesses should support and respect the protection of the internationally proclaimed human rights; and ...

Principen innebär att företag ska både stödja och respektera det internationella skydd som utfärdats på området för mänskliga rättigheter. Som vi redan konstaterat kan förståelsen av dessa mänskliga rättigheter hänföras till FN:s deklaration för mänskliga rättigheter. Vad innebär det då att stödja (support) och respektera (respect) dessa rättigheter? Till att börja med så menar man i Global Compact att det är respektive stat som fortfarande har det primära ansvaret i dessa frågor. Företags ansvar ska inte ses som ett sekundärt ansvar till statens primära. Med termen ’respect’ menar man företags ansvar att inte överträda eller bryta mot mänskliga rättigheter. Med termen ’support’ menar man att stötta och vidareutveckla där man kommer åt för att möj-

¹⁰⁴ Se Volvo: <http://www.volvogroup.com/group/global/en-gb/responsibility/Pages/responsibility.aspx>.

¹⁰⁵ Se BP: <http://www.bp.com/genericarticle.do?categoryId=98&contentId=2000317>.

liggöra för fler att komma i åtnjutande av livsvillkor som överensstämmer med FN:s standard för mänskliga rättigheter.¹⁰⁶

I likhet med den terminologi som används vid framställningen av de civila och sociala rättigheterna¹⁰⁷, så formulerar orden 'support' och 'respect' ett ansvar med en positiv såväl som en negativ innebörd. Med det avses åtgärder som å ena sidan syftar till att undvika skada och å den andra sidan, åtgärder som syftar till att aktivt förekomma skada. Mer konkret kan man säga att det positiva ansvaret kan vara att agera i enlighet med en internationell standard även om det i det aktuella landet som bolaget verkar i inte finns några lagliga krav på detta. Det kan handla om att höja löner och förmåner samt se till att arbetsvillkoren i övrigt ligger i linje med innebörden i deklARATIONEN. Det kan också röra sig om rent filantropiska insatser på områden som ligger verksamheten nära. "... *business must not just avoid negative impact, ..., but also make a positive contribution to society...*".¹⁰⁸ Det negativa ansvaret är ett mer grundläggande ansvar och kan generellt beskrivas som en sorts riskhantering. Det handlar om att bolagen bör försäkra sig om att de har tillräckligt med information om både plats, vara och leverantörskedja så att ingen del i den egna verksamheten riskerar att påverka grundläggande mänskliga rättigheter på ett skadligt sätt. Ansvaret ökar också ju mer instabil den plats är där företaget valt att etablera sig.¹⁰⁹

Även om orden 'support' och 'respect' anger en principiell omfattning av företags ansvar, så har Global Compact också en praktisk lösning för hur omfattningen av ansvaret ska beräknas för det individuella företaget. Med hjälp av en för ändamålet anpassad due diligence¹¹⁰ ska företag företa en utredning, förevisa resultatet och erbjuda aktiva åtgärder.¹¹¹ Syftet är dels att försäkra sig om att man följer nationella lagar, men också att man beaktat alla de möjliga risker som kan föreligga. I de fall som nationella lagar mot förmodan skulle strida mot den internationella standarden för mänskliga rättigheter, ställer Global Compact inte några krav på att företag ska bryta mot dessa nationella lagar. I stället ska företag söka alternativa vägar att understödja en process i rätt riktning, t.ex. genom att vidta andra, men stödjande åtgärder.¹¹² Att genomföra en omfattande due diligence anses av Global Compact vara en lämplig process då det vanligen redan finns en upparbetad struktur för att hantera och genomföra sådana.

¹⁰⁶ Se Global Compact: <http://www.unglobalcompact.org/AboutTheGC/TheTenPrinciples/principle1.html>.

¹⁰⁷ Se avsnitt 5.2.

¹⁰⁸ Se Global Compact: <http://www.unglobalcompact.org/AboutTheGC/TheTenPrinciples/principle1.html>.

¹⁰⁹ Se Global Compact: <http://www.unglobalcompact.org/AboutTheGC/TheTenPrinciples/principle1.html>.

¹¹⁰ Se Ruggie: <http://www.reports-and-materials.org/Ruggie-report-7-Apr-2008.pdf>, s 9 (not 22) för en definition av due diligence: "the diligence reasonably expected from, and ordinarily exercised by, a person who seeks to satisfy a legal requirement or discharge an obligation."

¹¹¹ Se Global Compact: <http://www.unglobalcompact.org/AboutTheGC/TheTenPrinciples/principle1.html>.

¹¹² Se Global Compact: <http://www.unglobalcompact.org/AboutTheGC/TheTenPrinciples/principle1.html>.

Typiskt sett ska en process på området för mänskliga rättigheter börja med en offentlig policy där man redogör för företagets principiella hållning i frågan. Därefter ska en faktisk riskhantering ske av pågående projekt med förslag på hur eventuella risker ska undvikas. Även om det ofta är en bestämd grupp som arbetar med riskhanteringen av ett projekt ska de principer som företag anammar införlivas på alla nivåer i verksamheten.¹¹³ Företag ska även se till att utvärdera sitt arbete, bland annat genom att kommunicera med Global Compact genom en så kallad COP¹¹⁴. För att genomföra en bra due diligence krävs också att företag har en öppen kanal för klagomål, både för anställda och berörda intressegrupper. Så skapas ytterligare en nivå av riskhantering då det ökar medvetenheten om företags eventuella påverkan på anställda och samhälle.¹¹⁵

6.2 Princip 2

Principle Two

... make sure they are not complicit in human rights abuses.

Med 'complicity' menar man att bolaget på olika sätt är delaktig i andra aktörers brott mot mänskliga rättigheter. Delaktig kan företag bli om det eller en av företagets representanter 1) handlar eller underlåter att handla på sådant sätt att det hjälper "(facilitates, legitimizes, assists, encourages etc.)"¹¹⁶ en annan aktör att genomföra handlingar som bryter mot mänskliga rättigheter *och* 2) att företaget eller representanten vet om att handlingen eller den underlåtna handlingen medverkat till den andra aktörens brott. Det var viktigt att utföra en due diligence inom ramarna för princip 1 och är det också i detta sammanhang. Genom att utföra en bra due diligence kan riskerna för delaktighet minimeras. Precis som vid förfarandet vid princip 1, så beror omfattningen på en bra due diligence på det enskilda företaget och dess specifika verksamhet.

Grunderna för när delaktighet kan uppstå är många, men har på Global Compacts sidor delats upp i tre huvudsakliga kategorier. För det första så kan delaktighet uppstå i fall där företag tillhandahåller varor eller tjänster som de är *medvetna* om kommer att nyttjas i syften som strider mot de mänskliga rättigheterna, så kallad 'direct complicity'. För det andra så kan en situation uppstå där ett företag *tjänar på* att någon annan bryter mot mänskliga rättigheter utan att de egentligen tillhandahållit något eller i övrigt medverkat, vilket benämns 'beneficial complicity'.

¹¹³ Se Global Compact: <http://www.unglobalcompact.org/AboutTheGC/TheTenPrinciples/principle1.html>.

¹¹⁴ Se kap 4.2 för mer information om COP:en.

¹¹⁵ Se Global Compact: <http://www.unglobalcompact.org/AboutTheGC/TheTenPrinciples/principle1.html>.

¹¹⁶ Se Global Compact: <http://www.unglobalcompact.org/AboutTheGC/TheTenPrinciples/Principle2.html>.

Den tredje kategorin är en mer kontroversiell sådan och kallas 'silent complicity'. Med det avser man sådana situationer där en verksamhet är tyst eller *passiv* trots att de befinner sig i en situation där de bevittnar upprepade fall av brott mot mänskliga rättigheter. Sammantaget framstår innebörden i 'corporate complicity' som ett ansvarsområde som kan vara både stort och svårbedömt, med oklara gränser för när delaktighet i andras brott anses föreligga. Global Compact beskriver inte närmare gränserna för detta ansvar.

I en artikel från 2006 skriver emellertid generalsekreteraren för Amnesty International så här om begreppet 'corporate complicity': "*At one end of the spectrum complicity must be differentiated from direct abuse. --- At the other end of the spectrum, the mere presence of a company in a country with a poor human rights record does not make it complicit in human rights abuse.*"¹¹⁷ Till syvende och sist är det upp till företag själva att bedöma var gränserna för ansvaret går. Hur stort är företaget, var verkar det, vilken roll spelar deras verksamhet i det aktuella samhället och hur ser relationerna ut med lokala myndigheter och andra intressegrupper?¹¹⁸

Sammantaget innebär detta att ansvaret har en inre och en yttre dimension. Det räcker inte att bara se till de egna leden och de egna affärsprocesserna, man måste också titta på de aktörer man har runt omkring sig och hur ett eventuellt samspel med dessa påverkar den egna verksamheten och tvärtom. Så här avslutar generalsekreteraren för Amnesty International den artikel som refererades ovan: "*Just as good citizens avoid being complicit in crime, so good companies must avoid complicity in their spheres of influence.*"¹¹⁹ Det ger anledning att närmare granska begreppet 'sphere of influence'.

6.3 Sphere of influence

"*Global Compact principles One and Two call on business to develop an awareness of human rights and to work **within their sphere of influence** to uphold these universal values, on the basis that responsibility falls to every individual in society.*"¹²⁰

På Global Compacts websidor kan man under rubriken till principerna ett och två länka till en sammanfattande text om Human Rights. I slutet av den texten uppmanas företag att uppmärksamma innebörden av de mänskliga rättigheterna och verka för att upprätthålla dessa universella

¹¹⁷ Se Övrigt: Khan, <http://www.amnesty.org/en/library/asset/POL34/001/2006/en/c866d1a9-d44b-11dd-8743-d305bea2b2c7/pol340012006en.pdf>, s 8.

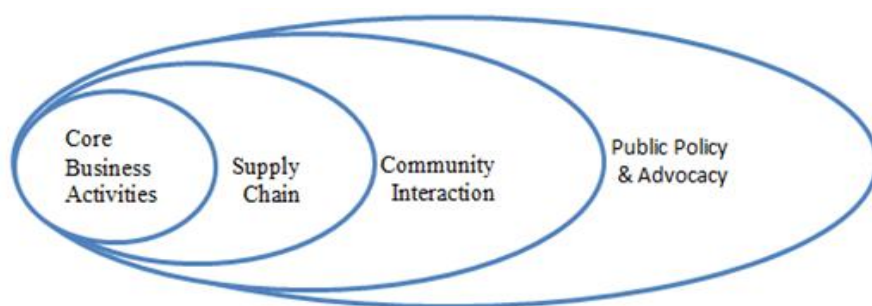
¹¹⁸ Se Övrigt: Khan, <http://www.amnesty.org/en/library/asset/POL34/001/2006/en/c866d1a9-d44b-11dd-8743-d305bea2b2c7/pol340012006en.pdf>, s 8.

¹¹⁹ Se Övrigt: Khan, <http://www.amnesty.org/en/library/asset/POL34/001/2006/en/c866d1a9-d44b-11dd-8743-d305bea2b2c7/pol340012006en.pdf>, s 12.

¹²⁰ Se Global Compact: <http://www.unglobalcompact.org/AboutTheGC/TheTenPrinciples/humanRights.html>.

värden ”*within their sphere of influence*”. Eftersom den språkliga utformningen omfattar båda principerna lika så förefaller innebörden ha en övergripande betydelse vid tillämpningen av dem. Det är för övrigt en formulering som är generellt tillämplig vid förståelsen av Global Compacts övriga principer, även om den varierar något i utformning beroende på sammanhanget.¹²¹ Som vi såg i det avslutande citatet i avsnittet ovan är det ett uttryck som förekommer också i sammanhang utanför Global Compact. Hur ska man då förstå innebörden av begreppet ’sphere of influence’ och hur ska respektive företag göra för att bedöma omfattningen av just deras så kallade inflytelsesfär¹²²?

Med ’sphere of influence’ ska förstås att bolagets ansvar inte enbart omfattar verksamhetens egna anställda, egna lokaler, egna processer och egen marknad. Det är naturligtvis ett av de ansvarsområden som ingår i den totala inflytelsesfären och det är också det område som varje bo-

Figur 2 Global Compacts 'Sphere of influence'.

lag typiskt sett har störst möjlighet att påverka. Detta ansvar representeras av den minsta cirkeln i modellen som visas i figur 2. Den näst största cirkeln omfattar underleverantörer som är knutna till verksamheten och där företag i vissa fall har möjligheter att påverka, även om det inflytandet generellt är mindre än inom den egna kärnverksamheten. Den tredje cirkeln omfattar den sociala kontext som verksamheten är en del av och där ett företag har möjlighet att påverka med sociala satsningar. Den sista cirkeln omfattar företags möjligheter att påverka genom att i övrigt höras och synas i olika sammanhang i samhället. Det kan vara att företag antar en viss policy och också argumenterar för den i möten med samarbetspartners, politiker och andra intressegrupper.¹²³

Med de olika sfärerna vill man visa att bolagets faktiska möjligheter att utöva inflytande typiskt sett minskar ju större cirkeln blir. Trots det har bolaget en sådan position att de kan vara med

¹²¹ Se t.ex. Global Compact: <http://www.unglobalcompact.org/AboutTheGC/TheTenPrinciples/index.html>. Se också Övrigt: Global Compact Critics, <http://globalcompactcritics.blogspot.com/2010/05/global-compact-principle-one-subject.html> där det berättas att begreppet ’sphere of influence’ från början ingick som en del i formuleringen av princip ett, men som nu har en självständig och övergripande tillämpning då den istället ingår i Global Compacts preambel.

¹²² Egen översättning av begreppet ’sphere of influence’.

¹²³ Se Global Compact: http://www.unglobalcompact.org/docs/news_events/8.1/after_the_signature.pdf, s 11, 23-24.

och påverka i långt fler sammanhang än bara inom den egna verksamheten. Sammantaget innebär det att företag först har ansvar att på ett korrekt sätt avgöra vilken just deras inflytelsesfär är och därefter agera inom den sfären.¹²⁴ Detta ansvar gäller alltså både företags arbete att respektera och stödja i enlighet med princip 1 såväl som i företags strävan att undvika delaktighet såsom det stadgas i princip 2.

6.3.1 Exempel – Volvo och BP

Följande avsnitt visar att begreppet 'sphere of influence' är införlivat både hos Volvo och BP.

*“Within its sphere of influence, the Volvo Group supports and respects the protection of internationally proclaimed human rights and ensures that it is not complicit in human rights abuses.”*¹²⁵ Volvo anger kortfattat i sin Code of Conduct att de uppmärksammat Global Compacts två första principer, men utan att närmare förklara vilken betydelse det får för just Volvo. I sammanhanget får uttrycket en relativt platt och intetsägande innebörd. BP demonstrerar sin uppfattning av begreppet 'sphere of influence' med något fler ord. Även här saknas emellertid konkreta exempel på hur detta kan se ut för just BP:s verksamhet. *“... we have a 'sphere of control' where we can ensure that we run our operations in the safest and most responsible way we can; there is also a 'sphere of influence' where we seek to take a lead in key areas, such as climate change and development, to enable change and help achieve a positive outcome.”*¹²⁶

6.4 Subjektet

*“Global Compact principles One and Two call on business to develop an awareness of human rights and to work within their sphere of influence to uphold these universal values, on the basis that **responsibility falls to every individual in society.**”*¹²⁷

Global Compact har med uttrycket 'sphere of influence' skisserat ett för många bolag både omfattande och mångfacetterat ansvar. I samma citat, men som en avslutande sats, antyder man att detta ansvar gäller för varje individ i samhället; underförstått att bolaget är en av dessa individer. Man använder inte begreppet 'Citizen' här, ett begrepp som i övrigt är vanligt förekommande i den litteratur som Global Compact producerar.¹²⁸ Möjligen är det så att man här istället vill knyta an till preambeln i UDHR där det står att ansvaret att upprätthålla den internationella stan-

¹²⁴ Se Global Compact: http://www.unglobalcompact.org/docs/news_events/8.1/Inspirational_Guide.pdf, s 7.

¹²⁵ Se Volvo: <http://www.volvogroup.com/SiteCollectionDocuments/suppliers/attachments/PQP/KEP6version20090928.pdf>, s 3.

¹²⁶ Se BP: <http://www.bp.com/sectiongenericarticle.do?categoryId=9030306&contentId=7055911>.

¹²⁷ Se Global Compact: <http://www.unglobalcompact.org/AboutTheGC/TheTenPrinciples/humanRights.html>.

¹²⁸ Se t.ex. Global Compact: http://www.unglobalcompact.org/docs/news_events/8.1/Inspirational_Guide.pdf, s 7 och Global Compact: http://www.unglobalcompact.org/docs/news_events/8.1/after_the_signature.pdf, s 23.

dard som anges i deklARATIONEN, tillkommer ”*every individual and every organ of society ...*”¹²⁹. Var i denna formulering passar då bolaget in? Om man tittar på den tidiga beskrivningen av företaget som Berle och Means formulerade, så jämför de företaget med ”*a major social institution*”.¹³⁰ I ett tal från 1999 på Brooklyn Law School i USA, beskriver en betydande röst på området, professor Lois Henkin, samma formulering så här: ”*Every individual includes juridical persons. Every individual and every organ of society excludes no one, no company, no market, no cyberspace. The Universal Declaration applies to them all.*”¹³¹

I själva deklARATIONEN lämnas ingen självständig definition av de båda begreppen ’individual’ och ’organ of society’, vilket öppnar upp för olika sätt att tolka innebörden av dem. Ett sätt att förstå begreppet ’organs of society’ är att läsa in sådana förekomster i samhället som varken omfattas av begreppen ’individual’ eller ’states’.¹³² Den amerikanska professorn i juridik, Rebecca M. Bratspies, skriver i en artikel att dagens internationella företag med råge bör omfattas av begreppet ’organs of society’. De äger ju egendom, betalar skatt, konsumerar m.m. Dessutom använder sig företag själva av de rättigheter som statueras i UDHR, bland annat i syfte att hävda sin äganderätt och yttrandefrihet.¹³³ Så långt föreligger också grund för en jämförelse med medborgarskapet, åtminstone vad gäller de traditionellt civila rättigheterna.¹³⁴ Å andra sidan låter Henkins definition oss förstå att också begreppet ’individual’ avser juridiska personer. Med en sådan läsning omfattas den juridiska personen av begreppet ’individual’ medan den mer abstrakta marknaden verkar omfattas av begreppet ’organs of society’.

Oavsett vilken läsning man väljer så finns ändå en klar koppling i den formulering som Global Compact väljer; att framställa företag som en samhällsaktör med sådana egenskaper att de på samma grunder som individen och staten ska omfattas av ett ansvar att upprätthålla mänskliga rättigheter. Professor Bratspies menar att en av vårt århundrades största utmaningar vad gäller mänskliga rättigheter är just att finna hållbara sätt att koppla ansvaret till de stora företagen: ”*There is no other way to ensure respect for human rights in a world increasingly peopled by powerful actors who are neither states nor individuals.*”¹³⁵ Att finna sätt att kräva företag på ansvar i anslutning till deras samhällseliga påverkan framställs här som något av en ödesfråga för

¹²⁹ Se UDHR, preambeln. Finns tillgänglig på <http://www.un.org/en/documents/udhr/>.

¹³⁰ Se Berle & Means, s 1.

¹³¹ Se Henkin, s 25.

¹³² Se Övrigt: Bratspies, <http://ssrn.com/abstract=692202>, s 7.

¹³³ Se Övrigt: Bratspies, <http://ssrn.com/abstract=692202>, s 8.

¹³⁴ Se mer om detta i kap 5.2.

¹³⁵ Se Övrigt: Bratspies, <http://ssrn.com/abstract=692202>, s 7.

mänskligheten. Det är alltså knappast förvånande att juristen John Ruggie, på uppdrag av FN, ägnat sex år till att utreda denna fråga.

7 Ramverk och vägledande principer (the Framework och the Guiding principles)

I det här kapitlet kommer det material som producerats av juristen John Ruggie å FN:s (Kommission för mänskliga rättigheter) vägnar att granskas. Det huvudsakliga arbetet omfattar dels ett ramverk som på bygger på tre grundläggande principer avseende relationen mellan företag och mänskliga rättigheter (Framework) och dels en vägledning (Guiding Principles) för hur dessa principer ska tokas och implementeras.

7.1 The Framework: Protect, Respect and Remedy

*“Each principle is an essential component of the framework: the State duty to protect because it lies at the very core of the international human rights regime; the corporate responsibility to respect because it is the basic expectation society has of business; and access to remedy, because even the most concerted efforts cannot prevent all abuse”*¹³⁶

I 2005 fick juristen John Ruggie uppdraget att undersöka relationen mellan företag och mänskliga rättigheter. I uppdraget ingick bland annat att 1) identifiera och redogöra för de standarder som reglerar företags ansvar och skyldigheter på området för mänskliga rättigheter och 2) redogöra för innebörden i konsekvenserna av begreppen 'complicity' och 'sphere of influence' samt 3) utveckla både material och metod för att utvärdera företags inverkan på mänskliga rättigheter världen över.¹³⁷ Efter tre år presenterade John Ruggie sin rapport *“on the issue of human rights and transnational corporations and other business enterprises ...”*¹³⁸. I rapporten presenterar Ruggie ett ramverk som bygger på tre huvudsakliga principer eller pelare; “The state duty to **protect** against human rights abuses by third parties”; “The Corporate responsibility to **respect** human rights” och; ”The need for more effective access to **remedies**”,¹³⁹ vilket kort sagt ger devisen “Protect, Respect and Remedy”. Bakgrunden till behovet av ett ramverk på området ligger i den problematik som uppstår när företag globaliseras, men inte de legala strukturerna. Det innebär att de skyldigheter och den kontroll som staten har gentemot sina egna medborgare och inom sina territoriella gränser, inte längre förslår särskilt långt i det gränslösa bolagsrättsliga

¹³⁶ Se Ruggie: <http://www.reports-and-materials.org/Ruggie-report-7-Apr-2008.pdf>, s 4-5.

¹³⁷ Se Global Compact: http://www.unglobalcompact.org/Issues/human_rights/The_UN_SRSG_and_the_UN_Global_Compact.html.

¹³⁸ Se Ruggie: <http://www.reports-and-materials.org/Ruggie-report-7-Apr-2008.pdf>, s 1.

¹³⁹ Se Ruggie: <http://www.reports-and-materials.org/Ruggie-report-7-Apr-2008.pdf>, s 4.

landskapet. I det landskapet saknas nämligen likvärdiga verktyg för att bemöta den aktuella problematiken.¹⁴⁰

7.1.1 Rapportens utgångspunkter

Den aktuella problematiken handlar i grunden om bolagets potentiella förmåga att genom sin verksamhet påverka samhället på i stort sett alla nivåer och hänseenden. Därför kan inte någon lista upprättas med ett antal rättigheter som alltid kan sägas gälla som en universell checklista för hänsyn. Ruggie menar att en sådan lista skulle vara alltför missledande när det kommer till verkligheten då riskerna varierar från verksamhet till verksamhet. En annan fara med att upprätta en i förväg bestämd ansvarslista, är den att företags ansvar riskerar sammanblandas med statens. Företag har en annan funktion i samhället och det ska inte råda några tveksamheter kring vem som är ansvarig för vad. Företags ansvar ska utgå från bolaget och dess verksamhet, inte från samhället i stort. Det blir därför verksamheten som utgör den egentliga skiljelinjen för vad som är företags ansvar och vad som är statens.¹⁴¹ Däremot har företag ett övergripande ansvar så länge det är påkallat av verksamhetens utsträckning och påverkan och är i den meningen inte begränsat till ett visst antal mänskliga rättigheter

I inledningen till rapporten börjar Ruggie med att understryka betydelsen av aktiebolaget och dess roll i samhället som arbetsgivare, men också som en ekonomisk storhet genom de marknader som aktiebolaget skapar. Marknaden bidrar till en effektiv fördelning av världens resurser och kan därmed medverka till att öka tillväxten och stävja fattigdom. Med detta verkar Ruggie uttrycka för en i grunden positiv syn på aktiebolaget som en marknadsekonomisk livspartner. Trots aktiebolagets goda egenskaper så menar Ruggie att den marknad som uppstår kräver en legal och institutionell underbyggnad som kan matcha hela dess ekonomiska och sociala utbredning. Detta är viktigt för både företag och samhälle av två olika anledningar; företag behöver en stabil grund för att kunna växa och samhället behöver detsamma för att hantera konsekvenserna av att företag växer.¹⁴² På det här sättet handlar det inte enbart om företag och dess normativa kärna, alltså att det enbart är företagets juridiska person som ska regleras. Det handlar också, eller ännu mer, om att hela tiden observera företags ständiga följeslagare, nämligen marknaden. Därmed utvidgas ju problemområdet avsevärt.

¹⁴⁰ Se Ruggie: <http://www.reports-and-materials.org/Ruggie-report-7-Apr-2008.pdf>, s 3.

¹⁴¹ Se Ruggie: <http://www.reports-and-materials.org/Ruggie-report-7-Apr-2008.pdf>, s 4.

¹⁴² Se Ruggie: <http://www.reports-and-materials.org/Ruggie-report-7-Apr-2008.pdf>, s 3.

7.1.2 Problemområden

I rapporten uppmärksammar Ruggie de glapp som uppstått på området för mänskliga rättigheter allteftersom globaliseringen fått gå sin gilla gång. Han återkommer ofta till detta som ett övergripande fokus för rapporten och gör det också när han går närmare in på ett antal problemområden som han anser är uttryck för globaliseringens oförmåga att stävja företags skadliga inverkan på samhällen generellt och mänskliga rättigheter speciellt. Som ett första exempel påvisar Ruggie företags egna och alltmer omfattande legala rättigheter. Många stater har upprättat bilaterala investeringsavtal där de förbinder sig att tillhandahålla vissa garantier för utländska investerare. Det innebär att företag vågar etablera sig i främmande stater samtidigt som de bidrar till ett ökat ekonomiskt flöde nationellt och internationellt. Baksidan av sådana avtal framkommer emellertid om staten därefter väljer att införa nya lagar i syfte att stärka den nationella standarden på området för mänskliga rättigheter. Om dessa lagar får negativa konsekvenser för de utländska företag som etablerat sig i enlighet med ett visst investeringsavtal, så kan företaget stämma staten vid internationell skiljedomstol.¹⁴³ I det fallet utgör vinstsyfte och mänskliga rättigheter exempel på skilda och motstridiga värden.

Ett annat och nog så omfattande problemområde avser det faktum att vissa koncerner har sitt moderbolag i ett land medan dess dotter eller döttrar finns i ett eller flera andra länder. Det innebär att koncernen får en multinationell karaktär där moderbolaget kan komma att höra till en jurisdiktion och dotterbolaget till en annan. Ändå styrs dotterbolagen mer eller mindre av sin moder och följer ofta en gemensam koncernstrategi.¹⁴⁴ I princip innebär det att dotterbolaget går sitt moderbolags ärenden, vilket i sig inte är något märkligt. Det är en del av den aktiebolagsrättsliga flexibiliteten som också möjliggör ett ekonomiskt flöde över gränserna. I det här fallet uppstår emellertid vissa problem i fall där dotterbolag gör sig skyldig till brott mot mänskliga rättigheter. Eftersom dotter och moder legalt sett utgör två skilda enheter finns små möjligheter att vända sig till moderbolaget för kompensation i fall där dottern inte har möjlighet att göra rätt för sig.¹⁴⁵

Bolaget omfattas alltså av den jurisdiktion där bolaget är verksamt. Den kan medföra också en annan sorts problematik, nämligen den som uppstår om landet inte har tillräcklig institutionell förmåga att upprätthålla lagar och regler. Det kan vara så att bolaget är verksamt i ett land som är mycket beroende av att viss verksamhet finns i landet, varför undantag från nationella regler

¹⁴³ Se Ruggie: <http://www.reports-and-materials.org/Ruggie-report-7-Apr-2008.pdf>, s 5.

¹⁴⁴ Se Övrigt: Schultén, http://jura.ku.dk/njm/30/30_04.pdf, s 104-105.

¹⁴⁵ Se Ruggie: <http://www.reports-and-materials.org/Ruggie-report-7-Apr-2008.pdf>, s 5 och Beyond Voluntarism, s 80-81.

medges för sådan viktig verksamhet.¹⁴⁶ Sammantaget uttrycker Ruggie en problematik som i stora drag kan sägas vara korsbefruktad av både vinstintresse, okunskap och internationell konkurrens.

7.2 The guiding principles

*“The Guiding Principles’ normative contribution lies not in the creation of new international law obligations but in elaborating the implications of existing standards and practices for States and businesses”*¹⁴⁷

Efter att Ruggie presenterat sitt ramverk för kommissionen för mänskliga rättigheter förlängdes hans mandat till juni 2011. Syftet med förlängningen var att ”operationalisera” ramverket genom att utarbeta konkreta rekommendationer för dess implementering. Det är dessa rekommendationer som går under namnet Guiding Principles.¹⁴⁸ Underlaget för de slutgiltiga rekommendationerna har diskuterats och analyserats ihop med näringsliv, samhällsrepresentanter och delegater för kommissionen för mänskliga rättigheter. Innehållet har även presenterats för samtliga medlemsländer och offentlighållits för diskussion på kommissionens för mänskliga rättigheter hemsida. Resultatet av denna process är en gemensam plattform för handling där samtliga aktörer på marknaden gemensamt kan arbeta för en utveckling på området. Innehållet i Guiding Principles ska emellertid inte ses som ett färdigt kit där en storlek passar alla. Principerna är visserligen universella i den bemärkelse att de är principiellt tillämpliga, men på vilket sätt de ska tillämpas beror på företaget, dess verksamhet och eventuellt övriga omständigheter.¹⁴⁹ Det är främst pelare nummer två som handlar om företags ansvar, men eftersom samtliga tre pelare ska ses som *”a coherent whole and should be read, individually and collectively”*¹⁵⁰, så kommer innebörden i samtliga pelare att undersökas även om tyngdpunkten kommer att ligga på pelare nummer två. Av den anledningen kommer jag att börja med pelare nummer 1 och 3 för att avsluta med pelare nummer 2.

7.2.1 Pelare 1: The state duty to protect human rights

Den första pelaren handlar om statens ansvar. Det ansvaret innebär att värna mänskliga rättigheter inom sin territoriella jurisdiktion mot övergrepp från ”tredje man”. Med tredje man menar man bland annat företag. De som ska skyddas från tredje man benämns som *”individuals within*

¹⁴⁶ Se Ruggie: <http://www.reports-and-materials.org/Ruggie-report-7-Apr-2008.pdf>, s 6.

¹⁴⁷ Se Ruggie: <http://www.ohchr.org/documents/issues/business/A.HRC.17.31.pdf>, s 5.

¹⁴⁸ Se Ruggie: <http://www.ohchr.org/documents/issues/business/A.HRC.17.31.pdf>, s 4.

¹⁴⁹ Se Ruggie: <http://www.ohchr.org/documents/issues/business/A.HRC.17.31.pdf>, s 5.

¹⁵⁰ Se Ruggie: <http://www.ohchr.org/documents/issues/business/A.HRC.17.31.pdf>, s 6.

their territory.¹⁵¹ Med den terminologin skapas ett till synes motsatsförhållande mellan individer och företag då de inte kan betraktas som likvärdiga subjekt. Det ligger nära till hands att i så fall jämställa ”individuals” med fysiska medborgare medan företag är något annat, men i sammanhanget ännu odefinierat. I inledningen till Guiding Principles anges ett antal grundförutsättningar som ska genomsyra förståelsen av vägledningens samtliga principer. En av dessa grundförutsättningar formuleras så här: ”*The role of business enterprises as specialised organs of society performing specialized functions, ...*”¹⁵². Här beskrivs alltså företag som ett specialiserat ’*organ of society*’, vilket skiljer sig från begreppet ’*individual*’, vilket är det begrepp som Global Compact använder¹⁵³. Vilken betydelse det eventuellt har återstår att se.

Innebörden i principen om statens ansvar ska inte ses som ett krav på strikt ansvar i enskilda fall, utan snarare som en övergripande standard för vad statens ansvar bör omfatta och att åtgärder bör vidtas för att förebygga eventuella missbruk. Vilka dessa åtgärder är och hur dessa ser ut är upp till varje land att själv avgöra. T.ex. finns inte några internationella regler som kräver att hemstaten reglerar sådan verksamhet som dotterföretag till inhemska företag företar i andra stater, men det är heller inte förbjudet för en hemstat att göra det. Ruggie framhåller några exempel på åtgärder som en stat kan vidta för att reglera extraterritoriell verksamhet, bland annat genom tillämpning av OECD:s Guidelines for Multinational Enterprises¹⁵⁴, vilket är ett initiativ på statsnivå.¹⁵⁵ Detta initiativ bygger i likhet med Global Compact på frivilliga principer.¹⁵⁶ Därmed aktualiseras åter frågan om aktiebolagets raison d’être, d.v.s. det legala vinstsyftet. Vinstsyftet är ju inte enbart ett legalt utrymme där bolagsledning kan handla fritt i relation till ägarna så länge handlingen ger det bästa ekonomiska utfallet, vinstkriteriet omfattar i princip en motsvarande skyldighet att undvika handlingar som inte överensstämmer med dessa ekonomiska hänsyn.¹⁵⁷ Det torde rimligtvis begränsa staternas möjligheter att kräva av företag att beakta sådana rekommendationer som inte förankrats i lag. Det gör också att man kan fundera över eventuella skillnader i legitimitet när det gäller sådan ’soft-law’¹⁵⁸ som OECD Guidelines kan

¹⁵¹ Se Ruggie: <http://www.ohchr.org/documents/issues/business/A.HRC.17.31.pdf>, s 6.

¹⁵² Se Ruggie: <http://www.ohchr.org/documents/issues/business/A.HRC.17.31.pdf>, s 6.

¹⁵³ Se kap 6.4.

¹⁵⁴ Se Ruggie: <http://www.ohchr.org/documents/issues/business/A.HRC.17.31.pdf>, s 7.

¹⁵⁵ Se Övrigt: OECD, <http://www.oecd.org/dataoecd/56/36/1922428.pdf>, s 4.

¹⁵⁶ Se Övrigt: OECD, http://www.oecd.org/departement/0,3355,en_2649_34889_1_1_1_1_1_1,00.html.

¹⁵⁷ Se Samuelsson, s 20.

¹⁵⁸ Se Övrigt: Gersen, & Posner, <http://ssrn.com/abstract=1113537>, s 1: “Soft law consist of rules issued by law-making bodies that do not comply with procedural formalities necessary to give the rules legal status yet nonetheless may influence the behavior of other law-making bodies and of the public.” Ett exempel på internationell ’soft-law’ är FN:s UDHR. I princip skulle det innebära att medan Global Compact i sig inte är ett uttryck för ’soft-law’ så bygger det till stora delar på sådant material som är det.

sägas representera¹⁵⁹ och andra frivilliga instrument som t.ex. Global Compact representerar. Eftersom det redan finns ett nationellt och offentligt uttryck för vad ett aktiebolag är genom respektive aktiebolagslag, kan man ju tycka att ett initiativ på statsnivå där dessa förutsättningar till synes ruckas på, skulle innebära en normkonflikt. Global Compact å andra sidan har skapats i samarbete mellan marknadens egna aktörer och skulle eventuellt med större trovärdighet kunna argumentera för att CSR-arbete faktiskt genererar bolagsrättsliga vinster. Man skulle kunna säga att bolaget agerar utifrån ett syfte och staten från ett eller flera andra. Därför finns kanske anledning att i det aktuella sammanhanget åtminstone fundera över om staten nödvändigtvis har den största normativa betydelsen.

7.2.2 Pelare 3: Access to remedies

Ett ansvar som är intimt förknippat med statens ansvar att skydda mot företags missbruk av mänskliga rättigheter, är ansvaret att följa upp med lämpligt straff eller annan botgörelse. Det är endast då som skyddet enligt den första pelaren de facto kan anses verksamt. Exempel på lämpliga åtgärder kan vara en offentlig ursäkt från det felande företaget, återupprättelse eller rehabilitering av uppkomna skador, ekonomisk ersättning eller legala sanktioner såsom föreläggande och böter.¹⁶⁰ Åtgärderna kan vara statsbaserade likväl som företagsbaserade. Det innebär att ansvaret för att hantera klagomål, skador och överträdelser till viss del kan komma att utföras av företag själva. Antingen ensamma eller tillsammans med andra företag i samma bransch eller i samarbete med relevanta intressegrupper. Dessa åtgärder eller straff är inte rättsligt bindande, men kan å andra sidan utföras snabbare och till lägre kostnader. Dessa icke-bindande och icke-statliga åtgärder ska dock ses som ett komplement till det statliga ansvaret att också tillhandahålla möjligheter till rättsliga processer i domstol.¹⁶¹

Staten och bolaget är dock inte de enda aktörerna som har ett ansvar att sörja för att effektiva processer för klagomål finns tillgängliga. Global Compact är ett av flera initiativ på området där ett kollektiv av företag och intressegrupper valt att följa en viss beteende-kod. Dessa sammanlutningar har också ett ansvar att tillhandahålla mekanismer för att följa upp medlemmarnas eventuella brott mot dessa åtaganden.¹⁶² Sammantaget rör det sig om ett ansvar på alla plan; inom företag, mellan företag, inom staten och mellan stater, bindande och icke-bindande åtgärder. Slutligen är det ändå statens ansvar att se till att tillräckliga åtgärder vidtas av berörda parter på marknaden. Med andra ord ska finnas ett grundläggande nationellt system för rättelse där

¹⁵⁹ Se Övrigt: Ward, <http://www.oecd.org/dataoecd/6/62/33807204.pdf>, s1.

¹⁶⁰ Se Ruggie: <http://www.ohchr.org/documents/issues/business/A.HRC.17.31.pdf>, s 22.

¹⁶¹ Se Ruggie: <http://www.ohchr.org/documents/issues/business/A.HRC.17.31.pdf>, s 24.

¹⁶² Se Ruggie: <http://www.ohchr.org/documents/issues/business/A.HRC.17.31.pdf>, s 26.

bindande och icke-bindande åtgärder utgör ett grundläggande system med en kärna av operationella system inom företaget själva. Det grundläggande systemet ska samtidigt kompletteras av globala initiativ, samarbeten och internationella organisationer.¹⁶³

7.2.3 Pelare 2: The corporate responsibility to respect

Företags ansvar att respektera mänskliga rättigheter enligt Ruggies vägledande principer liknar i mycket princip nummer 1 såsom den är formulerad enligt Global Compact. Innebörden i begreppet 'respect' är att se till att inte överträda eller bryta mot mänskliga rättigheter. Till skillnad från det partiella ansvaret som tillskrivs bolagen enligt den första och andra pelaren är ansvaret enligt pelare nummer två inte avhängigt den nationella statens förmåga att genom lag, föreskrifter eller på annat sätt förmå företag att fullgöra det. Ansvaret är ett självständigt ansvar och ska inte förväxlas med nationella och legala instrument på området. Det innebär emellertid inte att företag får sätta sig över den nationella statsmaktens befintliga processer.¹⁶⁴

Liksom i Global Compact, så kan den huvudsakliga normen bakom Ruggies vägledande principer härledas från UDHR. Hela spektrat av mänskliga rättigheter kan komma att omfattas av företags ansvar beroende på företaget, dess verksamhet och samhällliga kontext. I detta kommer också en av Ruggies ursprungliga utgångspunkter till uttryck; att inte begränsa ansvaret till en i förväg bestämd "ansvarslista".¹⁶⁵ Ruggies lösningar följer i stort de som presenteras inom ramarna för Global Compact och går i korthet ut på att företag bör implementera en medvetenhet för dessa frågor, från högsta nivå till den lägsta. Dessutom betonar Ruggie även vikten av att utarbeta en god due diligence på området: "*Business enterprises need to know and show that they respect human rights. They cannot do so unless they have certain policies in place.*"¹⁶⁶ Med begreppet 'know' avser Ruggie främst interna processer för due diligence. Med begreppet 'show' menar Ruggie företags externa kommunikation. För att kontrollera och utvärdera företags åtgärder bör företag se till att upprätthålla en öppenhet gentemot investerare, kunder och andra berörda samhällsmedborgare.¹⁶⁷

Sammanfattningsvis har Ruggie delat upp företags ansvar under fyra huvudrubriker, vilka i korthet handlar om principiella grunder för ansvar, operativt ansvar, behovet av due diligence samt ansvar att återställa skada. Under den *första rubriken* avhandlar alltså Ruggie de mer prin-

¹⁶³ Se Ruggie: <http://www.ohchr.org/documents/issues/business/A.HRC.17.31.pdf>, s 22.

¹⁶⁴ Se Ruggie: <http://www.ohchr.org/documents/issues/business/A.HRC.17.31.pdf>, s 13-14.

¹⁶⁵ Se Ruggie: <http://www.ohchr.org/documents/issues/business/A.HRC.17.31.pdf>, s 13. Se även avsnitt 7.1.1 för mer om Ruggies utgångspunkter.

¹⁶⁶ Se Ruggie: <http://www.ohchr.org/documents/issues/business/A.HRC.17.31.pdf>, s 15.

¹⁶⁷ Se Ruggie: <http://www.ohchr.org/documents/issues/business/A.HRC.17.31.pdf>, s 20.

cipliella grunderna för ansvaret. Ruggie kallar detta för “*a global standard of expected conduct*”¹⁶⁸. Denna standard är inte avhängig några nationella regleringar på området och bör därför följas av alla. Ruggies formulering är styrande i och med begreppet ’expected’. Även om påståendets normativa imperativ legitimerats genom hänvisning till UDHR så är det inte detsamma som att det är förenligt med företags legala eller praktiska verklighet. Med begreppet ’expected’ följer också en föreställning av företag som ett moraliskt subjekt som bör påverkas av samhälleliga förväntningar. I slutänden kan man fråga sig av vem eller vilka och i vilken grad som företags samhälleliga ansvar kommer att upprätthållas om den relativa vinsten sjunker alltför påtagligt. Kan förväntningarna i så fall komma att ändra karaktär och är företag skickade eller ens ämnade att gå en sådan moralisk balansgång?

Ruggies *andra rubrik* omfattar företags operationella ansvar, vilket i princip innebär att ta offentlig ställning i frågor som rör mänskliga rättigheter. Vanligen sker detta genom en så kallad ’code of conduct’, där företag redovisar sitt ansvar, åtaganden och framtida förväntningar.¹⁶⁹ Denna policy ska helst integreras i företagets övriga verksamhet och hänger egentligen nära samman med den *tredje rubriken*; human rights due diligence. Precis som Global Compact så lägger Ruggie stor vikt vid en fungerande due diligence. Det är enligt honom det bästa sättet att undvika överträdelser och kränkningar av mänskliga rättigheter. Det ska emellertid inte ses som en fullständig garanti för ett fullgjort ansvar. Företag måste hela tiden beakta ändringar och nya förutsättningar i sin verksamhet som kan få betydelse för deras påverkan på mänskliga rättigheter.¹⁷⁰ Den process som Ruggie beskriver som en godtagbar due diligence omfattar ganska mycket arbete och kunskap, vilket i sin tur är det samma som tid och pengar. Några grunder för kravet på en så omfattande process presenteras inte, men kan härledas dels till det normativa uttalandet under den första rubriken där Ruggie formulerar de principiella förväntningarna på företag. En väl avvägd due diligence skulle innebära att företag möter dessa förväntningar.

Ruggie går därefter in på begreppet ’complicity’ och dess legala respektive icke-legala karaktär. Som exempel på dess icke-legala karaktär nämner han det fallet att ett företag drar nytta av eller tjänar på sådan orättfärdig handling som någon annan har utfört. Det är vad Global Compact med flera¹⁷¹ kallar för ’beneficial complicity’. Det är i gränslandet mellan det icke-legala och det legala ansvaret som Ruggie delvis kompletterar sina normativa grunder för att ta ansvar. Ef-

¹⁶⁸ Se Ruggie: <http://www.ohchr.org/documents/issues/business/A.HRC.17.31.pdf>, s 13.

¹⁶⁹ Se Ruggie: <http://www.ohchr.org/documents/issues/business/A.HRC.17.31.pdf>, s 15.

¹⁷⁰ Se Ruggie: <http://www.ohchr.org/documents/issues/business/A.HRC.17.31.pdf>, s 16-17.

¹⁷¹ Se t.ex. Övrigt: Clapham & Jerbi, <http://198.170.85.29/Clapham-Jerbi-paper.htm>, s 4-5 och Kline, s 77. Se även kap 6.2.

tersom det i somliga stater finns risk för att företag anklagas för att ha medverkat till brott, så bör företag ta det säkra före det osäkra och genomföra alla nödvändiga åtgärder för att undvika det.¹⁷²

Den *fjärde rubriken* handlar om företags ansvar att återställa sådana skador som företag orsakat eller medverkat till att orsaka. Oavsett hur eller varför skada uppkommit så är det ett ansvar som omfattas av företags ansvar att respektera.¹⁷³ Under den *femte och sista rubriken* sammanfattar Ruggie det ansvar som åligger alla företag, oavsett kontext. Alla företag bör tillmötesgå lagar och regler på området samtidigt som de uppmärksammar internationellt erkända rättigheter som de i t.ex. UDHR. Dessa internationella rättigheter bör också styra i konflikter vid eventuellt motstridiga krav. Slutligen bör företag också hantera eventuella risker för att överträda mänskliga rättigheter såsom potentiellt legala överträdelser. Det finns ju numera alltid en liten risk för att antingen företag eller dess företrädare ställs inför rätta, antingen straff- eller civilrättsligt.¹⁷⁴ Här kan det vara lämpligt att återknyta till ramverket Protect, Respect and Remedy och den normativa grundsyn som Ruggie utvecklar så här: “*Whereas governments define the scope of legal compliance, the broader scope of the responsibility to respect is defined by social expectations – as part of what is sometimes called a company’s social licence to operate.*”¹⁷⁵

7.2.4 Exempel – Volvo och BP

De båda exempel som följer visar att Ruggies arbeten uppmärksammats till både yta och innehåll.

“*The Whistleblower procedure states that all employees within Volvo Group are expected and encouraged to report suspected infringements of law and internal policies to their immediate superior.*”¹⁷⁶ Volvo har upprättat ett eget system för rapportering av eventuella överträdelser, både externa sådana och interna. Det ligger väl i linje med det Ruggie tar upp under den tredje pelaren – access to remedy.¹⁷⁷ BP uppmärksammar både ramverket och de vägledande principerna som något positivt. Åtminstone i relation till risken för att det annars skulle kunna bli nödvändigt med en bindande reglering på området. “*Businesses have an opportunity to implement the framework in good faith, avoiding future challenge and disagreement. BP sees this as*

¹⁷² Se Ruggie: <http://www.ohchr.org/documents/issues/business/A.HRC.17.31.pdf>, s 17.

¹⁷³ Se Ruggie: <http://www.ohchr.org/documents/issues/business/A.HRC.17.31.pdf>, s20.

¹⁷⁴ Se Ruggie: <http://www.ohchr.org/documents/issues/business/A.HRC.17.31.pdf>, s 21.

¹⁷⁵ Se Ruggie: <http://www.reports-and-materials.org/Ruggie-report-7-Apr-2008.pdf>, s 16-17.

¹⁷⁶ Se Volvo: <http://reports.volvo-group.com/en/StrategicApproach/CodeofConduct.html>.

¹⁷⁷ Se kap 7.2.2.

*a unique chance to lay to rest a long-standing international debate about whether mandatory norms are required.*¹⁷⁸

7.3 Sphere of influence

I kapitel 6.3 redovisades innebörden i begreppet 'sphere of influence' såsom det först introduceras genom Global Compact. Ett av John Ruggies uppdrag när han erhöll sitt mandat från FN, var just att undersöka innebörden i begreppet 'sphere of influence'.¹⁷⁹ I den första rapporten, ramverket, utvecklar Ruggie en kritisk hållning gentemot begreppets praktiska betydelse. Ruggie menar att begreppet visserligen fungerar som en modell för att övergripande analysera verksamhetens påverkan bortom företags kärnverksamhet och eventuellt identifiera möjliga sätt att stötta ett arbete för mänskliga rättigheter. Ruggie anser emellertid att "*a more rigorous approach is required to define the parameters of the responsibility to respect and its due diligence component*".¹⁸⁰ Ruggie utvecklar detta genom att närmare analysera ordet 'influence'. Han menar att ordet rymmer två möjliga betydelser. Den första betydelsen avser den faktiska skada som ett företag kan orsaka genom sin verksamhet eller relationer; 'impact', och den andra betydelsen är den makt ett bolag har eller skulle kunna utöva över andra aktörer som orsakar skada; 'leverage'. Den förstnämnda betydelsen, menar Ruggie, faller inom det område som avses med 'responsibility to respect', medan den andra betydelsen *kan* göra det beroende på omständigheterna.¹⁸¹ "*Asking companies to support human rights voluntarily where they have leverage is one thing; but attributing responsibility to them on that basis alone is quite another.*"¹⁸² Ruggies resonemang är inte helt olik Carrolls när han presenterar sin CSR-pyramid och dess två översta byggstenar. Det etiska ansvaret skulle kunna liknas vid betydelsen av 'impact' och det filantropiska ansvaret vid innebörden av 'leverage'.¹⁸³

Ruggie menar att om man antar att ett företag *bör* göra något bara för att de i princip har *möjlighet* att göra något, så drar man ansvaret längre än vad som är önskvärt. Effekten blir att företag skulle kunna bli tvungna att ta ansvar också för stater och statsangelägenheter. Vissa stater skulle till och med komma att dra nytta av detta och medvetet underlåta ett visst mått av ansvar för att på så vis överlåta det på företag att ta. Vid detta återknyter Ruggie till en av sina ur-

¹⁷⁸ Se BP: <http://www.bp.com/sectiongenericarticle800.do?categoryId=9036198&contentId=7066931>.

¹⁷⁹ Se kap 6.3 för Global Compacts version av begreppet 'sphere of influence' och kap 7.1 för att översikt av innehållet i Ruggies mandat.

¹⁸⁰ Se Ruggie: <http://www.reports-and-materials.org/Ruggie-report-7-Apr-2008.pdf>, s 19.

¹⁸¹ Se Ruggie: http://www.asf.be/publications/G&J_Ruggie_business_and_human_rights.pdf, s 5.

¹⁸² Se Ruggie: http://www.asf.be/publications/G&J_Ruggie_business_and_human_rights.pdf, s 5.

¹⁸³ Se kap 4.1 för en övergripande redogörelse av Carrolls CSR-pyramid.

sprungliga utgångspunkter, nämligen att företags ansvar inte bör sammanblandas med statens. Ansvaret ska definieras oberoende av den andres.¹⁸⁴

Ytterligare en kritik som Ruggie framför har att göra med betydelsen av 'sphere', d.v.s. vidden av företags 'impact' eller 'leverage'. Ruggie menar att man med 'sphere' hittills brukar avse individer till vilka man har en politiskt, kontraktuell, ekonomisk eller geografisk närhet. Detta anser han vara alltför otillräckligt och vagt då ett företags verksamhet kan komma att påverka individer till vilka de inte alls har någon egentlig närhet. Ruggie exemplifierar detta med att nämna sådana rättigheter som kan kränkas av leverantörer av internetjänster.¹⁸⁵ *"Hence, it is not proximity that determines whether or not a human rights impact falls within the responsibility to respect, but rather the company's web activities and relationships."*¹⁸⁶ Detta nät av aktiviteter och relationer kartlägger man bäst genom en due diligence. Det skulle alltså bättre tjäna syftet att prata om 'the scope of due diligence'. Därmed kommer man bort från föreställningen att ansvaret är en fixerad sfär byggd på företags relativa inflytande; 'influence'. I stället ska ansvaret utformas utifrån respektive företags verksamhet och relationer och den potentiella och faktiska påverkan; impact, som dessa har på mänskliga rättigheter.¹⁸⁷

7.4 Subjektet

*"While corporations may be considered "organs of society," they are specialized economic organs, not democratic public interest institutions. As such, their responsibilities cannot and should not simply mirror states' duties"*¹⁸⁸

Ruggie hävdar att företag visserligen kan betraktas som ett samhällsorgan, men att företags syften i grunden är ekonomiska. Det innebär att företags ansvar därför inte heller ska knytas till några andra syften. Det är inte företags syfte att varken bedriva politik eller styras som vore det ett offentligt organ. Med detta fritar inte Ruggie bolaget från den moraliska plikt som samhällsansvaret innebär. Däremot fritar han bolaget från plikten att ta ett övergripande ansvar. Det räcker att företag utvärderar sin egen verksamhet och sin egen samhällseliga inverkan på fältet av mänskliga rättigheter.¹⁸⁹ Det medför emellertid att företag inte endast kan sägas vara en ekonomisk person, utan blir genom ansvaret också en i grunden moralisk person. Med moralisk person

¹⁸⁴ Se Ruggie: http://www.asf.be/publications/G&J_Ruggie_business_and_human_rights.pdf, s 5-6. Se också kap 7.1.1 där Ruggies utgångspunkter redovisas.

¹⁸⁵ Se Ruggie: http://www.asf.be/publications/G&J_Ruggie_business_and_human_rights.pdf, s 6.

¹⁸⁶ Se Ruggie: http://www.asf.be/publications/G&J_Ruggie_business_and_human_rights.pdf, s 6.

¹⁸⁷ Se Ruggie: http://www.asf.be/publications/G&J_Ruggie_business_and_human_rights.pdf, s 8.

¹⁸⁸ Se Ruggie: http://www.enebuilder.net/globalcompact/e_article001076314.cfm?x=b11,0,w. Uttalandet finns också att läsa i Framework, se Ruggie: <http://www.reports-and-materials.org/Ruggie-report-7-Apr-2008.pdf>, s 16.

¹⁸⁹ Se Ruggie: <http://www.reports-and-materials.org/Ruggie-report-7-Apr-2008.pdf>, s 16.

kan avses en person som genom vissa beslut väljer att följa god sed eller en person som har förståelse för vad som är rätt och fel eller som helt enkelt känner en plikt att handla i enlighet med vissa regler och principer.¹⁹⁰ Applicerat på ett bolag så förefaller det första och det sista alternativet vara de som i första hand skulle kunna vara tillämpliga.

Emellertid kräver valmöjligheter att ett beslut tas och att någon tar dessa beslut. Det är en uppgift som närmast hör till bolagets ledning. I sammanhanget kan det därför vara lämpligt att observera den grundläggande konflikten mellan ägare och ledning som uppmärksammas i kapitel 5.1. För att ledningen ska kunna ta ostridiga beslut i dessa frågor bör de regler och principer som ligger till grund för valen vara tydliga, detaljerade och inte lämna några större utrymmen för tolkningar. Så även om Ruggie använder ett annat språkbruk än det som förekommer i samband med Global Compacts principer, så verkar också Ruggies ansvar innebära ett förmänskligande av företag. För att åter använda sig av professor Bratspies liknelse så kanske det är omöjligt att undvika ”*in a world increasingly peopled by powerful actors who are neither states nor individuals*”.¹⁹¹ Frågan är ändå om det är förenligt med bolagets legala karaktär och i vilken utsträckning som marknaden i slutänden tillåter en delad lojalitet.

8 Sammanfattning och avslutande diskussion

Uppsatsens sista kapitel inleds med en sammanfattning. I samband med att uppsatsens olika delar resumeras sker också en återkoppling till uppsatsens syfte och undersökningsfrågor. Därefter avslutas arbetet med ett resonemang om resultat och slutsats.

8.1 Sammanfattning

För att uppfylla uppsatsens syften har jag delat upp undersökningen i tre undersökningsfrågor. Dessa handlar om 1) grunderna för GC, 2) företags samhällsansvar enligt GC:s två första principer samt 3) huvuddragen i den juridiska argumentationen i John Ruggies utredningar.

I *kapitel 4* ges läsaren först en bakgrund till de två huvudsakliga komponenterna i uppsatsen, nämligen CSR och Global Compact. I avsnittet om CSR lämnas en redogörelse för hur detta begrepp utvecklats genom årtiondena som en reaktion på företags allt större makt att påverka i samhället. Sammantaget finns ett antal element som utmärker grunderna för CSR; ansvaret ska vara frivilligt och det ska gå utöver de lagliga kraven på ansvar. Det finns också ett anspråk på att ansvaret ska vara gott genom att det ska spegla den samhällsliga uppfattningen av vad som är

¹⁹⁰ Se Övrigt: Svenska Akademiens Ordbok, <http://g3.spraakdata.gu.se/saob/show.phtml?filenr=1/156/252.html> och Övrigt: Psykologiguiden, <http://www.psykologiguiden.se/www/pages/?Lookup=moral>.

¹⁹¹ Se Övrigt: Bratspies, <http://ssrn.com/abstract=692202>, s 7 samt avsnitt 6.4.

moraliskt och etiskt riktigt. Företags ansvar ska slutligen omfatta samtliga aspekter och grupper i samhället som kan tänkas vara eller bli påverkade av verksamheten. Ansvar har av professor Archie B. Carroll illustrerats som en CSR-pyramid.¹⁹² Genom detta visar Carroll hur företags olika ansvar utgör ett sorts växelspel som i bästa fall bidrar till att utveckla också den lagliga strukturen på området.

I kapitel 4 redovisas också GC:s uppkomst och uppbyggnad. Med hjälp av internationellt erkända konventioner och deklARATIONER har tio principer tagits fram. Runt dessa principer har arbetet med Global Compact centerats, bland annat företags ansvar för mänskliga rättigheter. Det är också tydligt att Global Compacts terminologi överensstämmer med grunderna för det som karakteriserar CSR i stort, nämligen frivilligheten, bredden och det moraliska budskapet.

I *kapitel 5* riktas därefter fokus på bolaget och dess spelplan. Syftet är att belysa den struktur som både formar och styr bolaget. Främst redogörs för den aktiebolagsrättsliga struktur som till stora delar formar bolagets juridiska person. Genom debatten om CSR har emellertid en mer förmänskligad sida av bolaget vuxit fram, inte minst genom begreppet Corporate Citizen – ett bolagsrättsligt medborgarskap. Med detta epitet legitimerar bolaget både sin existens i samhället och sitt ansvar. På så vis tryggar de inte bara sin plats i samhället, utan bidrar också till att upprätthålla frivilligheten i ansvaret. Oavsett vilket värde man lägger i medborgarskapet så bidrar Global Compact till att göra bolaget till en global medborgare med världen som sin spelplan. Med kapitel 4 och 5 har så den första delfrågan besvarats.

I *kapitel 6* besvaras den andra delfrågan. Princip nummer ett vilar i huvudsak på begreppen 'support' och 'respect'. Dessa båda begrepp kan sägas representera ett positivt såväl som ett negativt ansvar. Det innebär att företag inte bara bör se till att undvika att orsaka skada utan också aktivt bidra med olika stödåtgärder. I detta möts i princip det etiska och det filantropiska ansvaret. Det etiska ansvaret står för en sorts riskhantering och ställer höga krav på att bolaget utför en tillfredsställande due diligence. I slutänden kan det innebära en sorts balansgång där företag visserligen måste följa nationella lagar, men helst utan att avvika från den internationella standarden för mänskliga rättigheter. Princip nummer två behandlar begreppet 'complicity' och avser företags delaktighet i andra aktörers brott mot mänskliga rättigheter. Grunderna för när delaktighet kan uppstå är många och ofta svåra att bedöma. Det enskilda bolaget måste för varje verksamhet bedöma eventuella samarbetspartners, social kontext och i övrigt möjliga situationer som indirekt kan gynna bolaget på bekostnad av mänskliga rättigheter. En tumregel kan ändå

¹⁹² Se avsnitt 4.1.

sågas vara att endast närvaron av ett företag i ett instabilt samhälle inte gör det till en medbrottsling. För att bättre åskådliggöra vidden av företags ansvar för samtliga Global Compacts principer har man introducerat begreppet 'sphere of influence'. Begreppet ska illustrera hur det enskilda ansvaret utgår från kärnverksamheten och hur det fortsätter vidare genom leverantörer, offentliga ställningstaganden och övrig samhällelig påverkan. I sammanhanget kopplar Global Compact ansvaret till företag genom att referera till företag som individer. Som sådana har de därmed samma ansvar som alla andra individer i samhället. Med denna terminologi skapas en koppling till preambeln till UDHR, vilken knyter ansvaret till "*every individual and every organ of society*".

FN:s kommission för mänskliga rättigheter utsåg 2005 juristen John Ruggie till sin särskilda representant i frågan om företags ansvar i relation till mänskliga rättigheter. Fram till 2011 har han lagt fram två huvudsakliga utredningar, vilka är föremål för granskning i *kapitel 7*. Han presenterade 2008 ett konceptuellt ramverk där han kartlägger sin syn och sina rekommendationer på området. I 2011 kommer så de vägledande principerna där Ruggie implementerar de tre grundläggande principer som han formulerade i sitt ramverk. Till stora delar föreligger en samsyn mellan Ruggie och Global Compact. I vissa hänseenden avviker Ruggie emellertid, vilket påverkar både betydelse och tillämpning. Ett exempel på detta är begreppet 'sphere of influence', vilket Ruggie anser har en alltför vag betydelse när det kommer till en konkret tillämpning. Ett annat exempel är det språkbruk som Ruggie använder när han ska koppla ansvaret till företag. Han refererar till företag som ekonomiska organ, snarare än som sociala eller samhällliga individer. För Ruggie är det viktigt att företags roll inte sammanblandas med staters. Företags växande ansvar får inte frånta stater sitt alltid grundläggande ansvar för sina medborgare. Samtidigt får heller inte företags ansvar förminska av staters ansvar, utan alltid bero på de behov som följer med varje enskild verksamhet. Därmed är också den tredje delfrågan besvarad.

8.2 Avslutande diskussion

I upptakten till den här uppsatsen började jag med att konstatera ett faktum, nämligen att de flesta stora, internationella aktiebolag idag adresserar frågan om CSR på ett eller annat sätt.¹⁹³ Detta trots bolagets grundläggande vinstsyfte som till stora delar binder bolaget till att först och främst välja de för aktieägarna mest ekonomiskt fördelaktiga alternativen. Det förekommer som tidigare nämnts mindre variationer i de nationella lagsystemen¹⁹⁴, men i grunden är bolaget en

¹⁹³ Se kap 1.1.

¹⁹⁴ Se t.ex. Englands *Companies Act* (2006) och artikel 172 (1): "(...) to promote the success of the company for the benefit of its members as a whole, and in doing so have regard to – (b) employees, (c) suppliers, customers and others,

ekonomisk person, vilket brukar skildras med frasen: ”*the business of business is business*”.¹⁹⁵ Frågan är då om bolags samhälleliga ansvar, så som det manifesteras enligt Global Compact och Ruggies vägledande principer, verkligen är förenligt med detta vinstsyfte? Här diskuteras slutligen uppsatsens andra delsyfte mot bakgrund av arbetet i övrigt.

Vaga principer – på gott och ont. De principer som presenterats både genom GC är samtliga vaga till sin natur då det är meningen att de ska kunna formas efter alla typer av bolag. Å ena sidan talar det för att principerna i sig faktiskt kommer att kunna tillämpas av de flesta bolag, medan det å den andra skapar utrymme för de enskilda bolagen att vinkla och använda dem efter eget behov. Vilka är egentligen de krav som de facto ställs på medlemmarna i GC? Egentligen inte något annat än att bolaget ska rapportera om sitt arbete på området. Det innebär emellertid inte att något faktiskt har gjorts eller att det som har gjorts är gott eller tillräckligt.

Maskerade åtgärder. I och med att företags ansvar vilar på ett bygge av icke-bindande principer, finns stora möjligheter för företag att maskera sin verksamhet med handlingar som egentligen inte är annat än marknadsföringsåtgärder. I en nyligen publicerad artikel av Beate Sjøfjell, professor på den juridiska fakulteten vid Oslo Universitet, ifrågasätter hon en av CSR:s mest grundläggande byggstenar: “*Defining CSR as voluntary thereby may promote corporate social irresponsibility through the incentives for using CSR as marketing and even green-washing, in the fully understandable race to win markets and achieve profit runs.*”¹⁹⁶ Sjøfjell är kritisk till den delen av CSR som hon kallar för Corporate Charity Work (CCW). Den typen av handlingar, menar Sjøfjell, säger ingenting om huruvida ett bolag bedriver sin verksamhet på ett hållbart sätt eller inte.¹⁹⁷ Det ligger nära till hands att jämföra CCW med det som brukar kallas för det filantropiska ansvaret i CSR, det som Carroll sätter högst upp i sin pyramid och det som GC delvis fångar upp i princip 1 med termen ’support’.¹⁹⁸

Gråzon. Man kan argumentera för att den delen av CSR som Sjøfjell kritiserar i realiteten är den del som möjligen också bidrar till dess genomslagskraft. Även om CSR i princip ökar företags samhällsansvar så ger det utrymme för företag att förhålla sig i en sorts gråzon. Eftersom både CSR och GC representerar en uppsättning med relativt vaga grunder och principer så uppstår ett

(d) *the environment (...)*” Huruvida detta har eller kommer att få någon effekt är diskutabelt, se t.ex. Övrigt: Sjøfjell, <http://ssrn.com/abstract=1774759>, s 16.

¹⁹⁵ Se bland andra Beyer, s 104 samt Global Compact: http://www.unglobalcompact.org/NewsAndEvents/articles_and_papers/global_markets_social_legitimacy_york_university.html och BP: <http://www.bp.com/generarticle.do?categoryId=98&contentId=2000274>. Citaten är i viss mån en parafra på Milton Friedmans klassiska uttalande från 1970, se avsnitt 1.1.

¹⁹⁶ Se Övrigt: Sjøfjell, <http://ssrn.com/abstract=1774759>, s 8.

¹⁹⁷ Se Övrigt: Sjøfjell, <http://ssrn.com/abstract=1774759>, s 8.

¹⁹⁸ Se kap 4.1 och 6.1.

stort utrymme för företaget att själva forma sitt ansvar. Så länge ingen lagstiftning finns så finns heller inte några konkreta möjligheter att döma över företags sätt att ta ansvar. Och så länge företaget ser till att hålla sig i gråzonen runt GC så finns heller inte några egentliga incitament för att lagstifta. Det kan innebära att det principiella kravet på ansvar i realiteten skapar utrymme för att undvika samma ansvar. Här finns anledning att upprepa det uttalande av BP som exemplifierades i avsnitt 7.2.4: "*BP sees this as a unique chance to lay to rest a long-standing international debate about whether mandatory norms are required.*"¹⁹⁹

Bredare eller smalare ansvar. Jämför man Ruggies arbete med GC så finner man en inte lika tydlig uppdelning av innebörden av det samhällsliga ansvaret i positiva respektive negativa termer. Ruggie utgår istället från det han kallar "*a company's social licence to operate*".²⁰⁰ Med det verkar Ruggie avse ett mer verksamhetsnära ansvar som inte rymmer den typen av filantropiska handlingar som både Carroll och GC tar upp: "*Furthermore, because the responsibility to respect is a baseline expectation, a company cannot compensate for human rights harm by performing good deeds elsewhere.*"²⁰¹ Om man återigen jämför med Carrolls pyramid så skulle Ruggies sociala licens kunna likställas med den byggsten som representerar etiska hänsyn. Med etiska hänsyn menar Carroll det som är "*right, just and fair, and to avoid or minimize harm to stakeholders.*"²⁰² Här föreligger möjligen en åtskillnad mellan GC och Ruggie då GC härigenom verkar omfatta ett bredare ansvar än vad Ruggie förespråkar. Ett brett ansvar behöver likväl inte vara detsamma som ett gott ansvar om man beaktar Sjäffjells kritik. Detta bekräftas också av Ruggie i viss mån då han ju varnar för att ålägga bolaget ett ansvar som egentligen hör staten till.²⁰³

Inre eller yttre perspektiv. Ytterligare en möjlig skillnad mellan GC och Ruggie följer av de skillnader i perspektiv som föreligger mellan de båda. Genom att GC är ett initiativ som bygger på bolagens medverkan har innehållet i GC ett inre perspektiv, vilket bland annat tydliggörs genom den frekventa förekomsten av begreppet Corporate Citizen. Det är ett begrepp som varken återfinns i Ruggies Framework eller Guidelines. Frågan är om valet av perspektiv påverkar bolagets normativa ansvar. Med det interna perspektivet som GC representerar följer som vi sett en uttalad tilltro till det filantropiska ansvaret. Det filantropiska ansvaret representerar ett positivt ansvar, medan det etiska ansvaret mer hör det negativa till. Terminologin ligger nära den

¹⁹⁹ Se BP: <http://www.bp.com/sectiongenericarticle800.do?categoryId=9036198&contentId=7066931>.

²⁰⁰ Se kap 7.2.3.

²⁰¹ Se Ruggie: <http://www.reports-and-materials.org/Ruggie-report-7-Apr-2008.pdf>, s 17.

²⁰² Se Carroll, "The Pyramid of Corporate...", s 41.

²⁰³ Se Ruggie: <http://www.reports-and-materials.org/Ruggie-report-7-Apr-2008.pdf>, s 2, 16-17. Se också kap 7.1.1.

som används när man pratar om de rättigheter som ingår i ett medborgarskap.²⁰⁴ I den meningen skulle man kunna betrakta det negativa ansvaret som ett sätt för bolaget att skydda sig från skada – riskhantering, medan det positiva ansvaret möjligen skulle kunna jämföras med en sorts äganderätt – att själv bestämma genom filantropiska åtgärder. Så långt skulle ett bolagsrättsligt medborgarskap kunna legitimeras ungefär på samma grunder som gäller för fysiska medborgare. Frågan är emellertid om det löser det problem som Kofi Annan ursprungligen ville angripa genom GC och som Ruggie till lika delar vill beivra²⁰⁵; nämligen det glapp som uppstått mellan den globala marknaden och de samhällliga och bolagsrättsliga regler som till största delen är nationella.

Det etiska ansvaret och det legala. I Carrolls pyramid pågår hela tiden ett samspel mellan det etiska ansvaret och det legala. Förändrade etiska värderingar skapar förutsättningar för att snabbare ändra också de legala strukturerna. Därigenom menade Carroll, har CSR också en betydande roll för utvecklingen av lagstiftningen på området.²⁰⁶ Också Sjäfjell tror på en utveckling av lagen när det kommer till bolagens samhällsansvar, men hon ser inte CSR som den grundläggande faktorn till förändring. Tvärtom menar Sjäfjell att eftersom CSR traditionellt sett representerar det externa perspektivet, d.v.s. det perspektiv som representerar alla andra intressegrupper än aktieägarna, så skapar frivilligheten bakom CSR en problematik som egentligen inte sammanhänger med bolagets legala innersta. CSR är i stället en fråga som hänvisats till bolagets yttre domäner. Bolagets innersta, menar Sjäfjell, avser relationen mellan ledning och aktieägare; en relation som till skillnad från bolagets andra relationer är noga reglerad.²⁰⁷ På så vis uppstår olika fokus beroende på vilket perspektiv på bolaget man har, men där det externa perspektivet, d.v.s. CSR, får nöja sig med att hela tiden existera på aktieägarnas villkor. Därför kommer CSR inte vara det verktyg som kan påverka bolagets legala karaktär och därmed dess grundläggande roll i samhället.²⁰⁸

Bolaget och marknaden. Vilken betydelse har då Global Compact såsom ett frivilligt initiativ på den globala marknaden. Å ena sidan kan man argumentera för att CSR i själva verket utgör en hämsko för verkliga förändringar. Eftersom CSR per definition är ett frivilligt ansvar så är det en verklig risk att det lagstadgade vinstsyftet alltid kommer att övertrumfa de grundläggande behoven av förändring på området för mänskliga rättigheter. Å den andra sidan kan man fundera

²⁰⁴ Se kap 5.2.

²⁰⁵ Se kap 4.2 för Annans tal i Davos samt kap 7.1.2 för Ruggies problemformulering.

²⁰⁶ Se Carroll, "The Pyramid of Corporate...", s 41.

²⁰⁷ Se Övrigt: Sjäfjell, <http://ssrn.com/abstract=1774759>, s 5.

²⁰⁸ Se Övrigt: Sjäfjell, <http://ssrn.com/abstract=1774759>, s 6.

på om GC:s principer överhuvudtaget är förenliga med dagens reglering, även i fall där bolagen eller dess ägare själva önskar ge CSR-arbetet ett större utrymme. När Ruggie pratar om bolaget så talar han också om marknaden såsom vore det den egentliga boven i dramat och att det är marknaden som i själva verket måste regleras: ”... *history teaches us that markets pose the greatest risks – to society and business itself – when their scope and power far exceed the reach of the institutional underpinnings ...*”.²⁰⁹ Visserligen har Ruggie en poäng med att uppmärksamma bolaget och marknaden såsom två skilda faktorer, men om man med marknad menar aktiemarknaden så är det ju aktiemarknadsbolagen som tillsammans skapar den marknaden. Även i en utökad förståelse av marknaden i likhet med den ’sphere of influence’ som GC beskriver, så finns alltid aktiemarknaden där som den innersta och drivande kärnan. Eftersom bolagen är reglerade att i första hand generera pengar till aktieägarna är det också den drivkraften som anger förutsättningarna för marknaden i stort. Att reglera marknaden utan att också i grunden förändra bolagets funktion riskerar därmed endast att lindra symptomen, men inte förhindra deras uppkomst.

Självreglering. Det är också en fråga om tidsperspektiv för bolaget och dess ledning. Hur lång tid får det gå från det att ett beslut tas till dess att ett resultat kan uppvisas. Kan ledningen i alla lägen argumentera för uteblivna resultat med hänvisning till att det i längden kommer att gynna arbetet med mänskliga rättigheter? Och vilka är de aktieägare som kommer att acceptera andelar i ett bolag där de inte kan räkna med att tjäna några pengar på sitt innehav under en överskådlig tid? Eftersom aktiemarknaden i grunden karaktäriseras av stora och splittrade ägargrupper²¹⁰ finns ingen enhetlig ägarpolicy som kan garantera att marknaden styrs i en annan riktning än den som följer av tillgång och efterfrågan. Marknaden skulle därmed utgöra en sorts självreglering av bolaget om aktiemarknaden själv inte tillåter att alltför stora avvikelser görs från det grundläggande vinstkravet. Vinstkravet är också det som representerar bolagets grundläggande funktion, att effektivt sysselsätta, generera och fördela världens ekonomiska resurser. Det är dessutom något som både Ruggie och GC anför i positiva ordalag som ett medel för fattigare länder att så småningom konkurrera med ökad tillväxt.

Hänsyn, men inte norm. Sammantaget symboliserar aktiebolaget en grundbult i ett alltför stort ekonomiskt bygge för att tro att detta bygge skulle kunna förändras av alternativa hänsyn annat än till det yttre. Därmed verkar problemet inte vara att marknaden är oreglerad, utan snarare att

²⁰⁹ Se Ruggie: <http://www.reports-and-materials.org/Ruggie-report-7-Apr-2008.pdf>, s 3.

²¹⁰ Här finns naturligtvis skillnader beroende på land och bolagskultur. Se Dotevall, s 36-37, som skriver att t.ex. Tyskland har en relativt hög ägarkoncentration jämfört med många andra länder, däribland USA och England.

bolaget *är* reglerat. Så även om GC:s principer för mänskliga rättigheter visserligen ger uttryck för ett reellt behov, är det trots allt tveksamt om det också kommer att innebära några reella förändringar på marknaden. För att återknyta till Tuoris modell om rätten som beskrivs i avsnitt 3.1, så skulle man möjligen kunna argumentera för att det är dags för en förändring på ytan. D.v.s. en rättslig kodifiering av det som GC ännu så länge hanterar inom ramarna för voluntarismen. Kanske utgör UDHR respektive GC båda sådana förbindelser med samhällets moraliska och etiska grunder att det räcker för att så smått börja modifiera aktiebolagets syfte också på legal nivå. Den beskrivna utvecklingen är då möjlig att förstå som ett steg mot vad som i framtiden kan komma att bli gällande rätt. Fram till dess är det emellertid min slutsats att endast så länge bolags samhällliga ansvar sammanfaller med bolags ekonomiska syften kan mänskliga rättigheter möjligen fungera som hänsyn, men aldrig som norm.

Litteraturförteckning

Internationellt material

- Human Rights Resolution 2005/69, Office of The High Commissioner For Human Rights, Human rights and transnational corporations and other business enterprises.
- The Universal Declaration of Human Rights (1948), UDHR.

Reglering

- Aktiebolagslag (2005:551).
- Companies Act (2006).
- Svensk kod för bolagsstyrning (2010) Återfinns i *Börs Regelsamling* 2010/2011, FAR Förlag.

Tryckt material

- Bergström, C & Samuelsson, P (2009) *Aktiebolagets grundproblem*, 3: je uppl., Norstedts Juridik.
- Berle, A.A & Means, G.C (1932) *The Modern Corporation and Private Property*, seventeenth printing, The MacMillan Company.
- Beyer, C (2008) ”Aktiebolaget, aktieägarna och förtroendet – installationstal på Handelshögskolan i Göteborg”, *Nordisk tidskrift för bolagsrätt, NTS*, 2009:1-2.
- “Beyond Voluntarism, Human rights and the developing international legal obligations of companies” (2002), *The International Council on Human Rights Policy*, Versoix, Schweiz.
- Blomgren, M (2010) ”Mjuka värden i Indiens stålstad”, *Dagens Industri*, 2010-11-30, s 24-25.
- Bowen, R.H (1953) *Social Responsibilities of the Businessman*, with a commentary by F. Ernest Johnson, 1:a uppl., Harper New York.
- Carroll, A.B (1991) “The Pyramid of Corporate Social Responsibility: Toward the Moral Management of Organizational Stakeholders”, *Business Horizons*, Vol. 34, No 4, p 39-48.
- Carroll, A.B (1999) “Corporate Social Responsibility: Evolution of a Definitional Construct”, *Business & Society*, Vol. 38, No 3, p 268-295.
- Dixon, M (2007) *Textbook on International Law*, 6:th ed., Oxford University Press.
- Dotevall, R (2008) *Bolagsledningens skadeståndsansvar*, 2:a uppl., Norstedts Juridik.
- Freeman, R.E & Reed, D.L (1983) “Stockholders and Stakeholders: A new Perspective on Corporate Governance”, *California Management Review*, Vol. 25, No 3, p 88-106.
- Friedman, M (1970) “The Social Responsibility of Business is to Increase its Profits”, *The New York Times Magazine*.
- Hellner, J (1994) *Rättsteori - En introduktion*, 2:a uppl., Norstedts Juridik AB, Stockholm.

- Henkin, L (1999) "The Universal Declaration at 50 and the Challenge of Global Markets", 25 BROOK. J. INT'L L. 17.
- Jayawickrama, N (2002) *The judicial application of human rights law: national, regional and international jurisprudence*, University Press.
- Kershaw, D (2009) *Company Law in Context*, Oxford University Press, New York.
- Kline, J.M (2010) *Ethics for International Business: Decision-Making in a Global Political Economy*, 2:ed, Routledge.
- Kumar, K (1991) *Utopianism*, Open University Press.
- Marshall, T.H (2009) "Citizenship and Social Class", *Inequality and society*, Manza, J & Sauder, M (ed.), W.W Norton and Co.
- Matten, D, Crane, A & Chapple, W (2003) "Behind the mask: Revealing the True Face of Corporate Citizenship", *Journal of Business Ethics* 45, s 109-120.
- Muchlinski, P.T (1999) *Multinational enterprises and the law*, Blackwell Publishers Ltd/Inc.
- Nanda, V.P (2011) "The challenges of globalization and international law: the way forward", *Globalization and the quest for social and environmental justice, the relevance of international law in an evolving world order*, Alam, S, Klein, N & Overland, J (ed.), Routledge.
- Porter, M.E & Kramer, M.R (2011) "Creating shared value, How to reinvent capitalism", *Harvard Business Review*, January-February, s 62-77.
- Salvaris, M (2000) "Political Citizenship", *Rethinking Australian citizenship*, Hudson, W & Kane, J (ed.) Cambridge University Press.
- Samuelsson, P, "Konkurrerande modeller för bolagsstyrning", Uppsats inom ramen för ett projekt rörande valet av associationsform som finansieras av SLF och bedrivs vid Handelshögskolan i Stockholm. (Finns tillgänglig på Internet genom sökord "Konkurrerande modeller för bolagsstyrning").
- Sandgren, Claes (2007) *Rättsvetenskap för uppsatsförfattare – Ämne, material, metod och argumentation*, 2:a uppl., Norstedts Juridik AB.
- Smith, R.K.M (2010) *Textbook on International Human Rights*, 4th ed., Oxford University Press.
- Tuori, K (2003) "Rättsstatsbegreppet: polemik och paradox", *Festskrift till Åke Frändberg*, Fogelklou, A & Spaak, T (red.), Iustus Förlag AB.
- Wildhaber, L (1980) "Some aspects of the transnational corporation in international law", *Netherlands International Law Review*, No 27, s 79-88.
- Valor, C (2005) "Corporate Social Responsibility and Corporate Citizenship: Towards Corporate Accountability", *Business and Society Review*, 110:2, s 191-212.

Elektroniska källor

United Nations:

- Press Release SG/SM/6881, 1999/02/, (2011-12-21) <http://www.un.org/News/Press/docs/1999/19990201.sgsm6881.html>
- The Universal Declaration on Human Rights (UDHR), (2011-12-21) <http://www.un.org/en/documents/udhr/>

Global Compact:

- The UN Global Compact, "After the signature, A Guide to Engagement in the United Nations Global", 2010-09, (2011-12-21) http://www.unglobalcompact.org/docs/news_events/8.1/after_the_signature.pdf
- The UN Global Compact, "An inspirational guide to implementing the Global Compact", 2007-07, (2011-12-21) http://www.unglobalcompact.org/docs/news_events/8.1/Inspirational_Guide.pdf
- The UN Global Compact, "Corporate Sustainability in The World Economy" 2011-02, (2011-12-21) http://www.unglobalcompact.org/docs/news_events/8.1/GC_brochure_FINAL.pdf
- The UN Global Compact, "Differentiation Programme" (2011-12-21) http://www.unglobalcompact.org/COP/differentiation_programme.html
- The UN Global Compact, "Frequently Asked Questions" (2011-12-21) http://www.unglobalcompact.org/COP/frequently_asked_questions.html
- The UN Global Compact, "Global Compact Principle One" (2011-12-21) <http://www.unglobalcompact.org/AboutTheGC/TheTenPrinciples/principle1.html>.
- The UN Global Compact, "Global Compact Principle Two" (2011-12-21) <http://www.unglobalcompact.org/AboutTheGC/TheTenPrinciples/Principle2.html>
- The UN Global Compact, "Global Markets and Social Legitimacy: The Case of the 'Global Compact'", Kell, G & Ruggie, G. J, (2011-12-21) http://www.unglobalcompact.org/NewsAndEvents/articles_and_papers/global_markets_social_legitimacy_york_university.html
- The UN Global Compact, "Issues; Human Rights" (2011-12-21) http://www.unglobalcompact.org/Issues/human_rights/index.html
- The UN Global Compact, "Overview of the UN Global Compact" (2011-12-21) <http://www.unglobalcompact.org/AboutTheGC/index.html>
- The UN Global Compact, "Overview of the UN Global Compact" (2011-12-21) <http://www.unglobalcompact.org/AboutTheGC/>

- The UN Global Compact, “Participants and Stakeholders”, (2011-12-21)
<http://www.unglobalcompact.org/participants/search>.
- The UN Global Compact, “Participants and Stakeholders”, (2011-12-21)
<http://www.unglobalcompact.org/ParticipantsAndStakeholders/index.html>
- The UN Global Compact, “The Ten Principles” (2011-12-21)
<http://www.unglobalcompact.org/AboutTheGC/TheTenPrinciples/index.html>
- The UN Global Compact, “The Ten Principles; Human Rights” (2011-12-21)
<http://www.unglobalcompact.org/AboutTheGC/TheTenPrinciples/humanRights.html>
- The UN Global Compact, “The UN Global Compact Board” (2011-12-22)
http://www.unglobalcompact.org/AboutTheGC/The_Global_Compact_Board/index.html
- The UN Global Compact, “The UN Guiding Principles on Business and Human Rights: Relationship to UN Global Compact Commitments” (2012-01-10)
http://www.unglobalcompact.org/docs/issues_doc/human_rights/Resources/GPs_GC%20note.pdf
- The UN Global Compact, ”UN Framework” (2011-12-22)
http://www.unglobalcompact.org/Issues/human_rights/The_UN_SRSR_and_the_UN_Global_Compact.html
- The UN Global Compact, “UN Framework, Guiding Principles for the Implementation of the UN "Protect, Respect and Remedy" Framework” (2011-12-21)
http://www.unglobalcompact.org/Issues/human_rights/The_UN_SRSR_and_the_UN_Global_Compact.html

John Ruggie:

- Business & Human Rights Resource Centre, UN Secretary-General’s Special Representative on business & human Rights, “Mandate”, (2011-12-21)
www.business-humanrights.org/SpecialRepPortal/Home/Mandate
- Popper, R, Compact Quarterly, “Six Questions for John Ruggie: Where is the business and human rights agenda going?”, Volume 2008, Issue 1, 2008-04, (2011-12-21)
http://www.enewsbuilder.net/globalcompact/e_article001076314.cfm?x=b11,0,w
- Ruggie, J, “Clarifying the Concepts of ‘Sphere of influence’ and ‘Complicity’”, Human Rights Council, Eighth session, Agenda item 3 A/HRC/8/16, 2008-05-15 (2011-12-21)
http://www.asf.be/publications/G&J_Ruggie_business_and_human_rights.pdf
- Ruggie, J, “Guiding Principles on Business and Human Rights: Implementing the United Nations “Protect, Respect and Remedy” Framework”, Human Rights Council, Seventeenth ses-

sion, Agenda item 3, A/HRC/17/31, 2011-03-21, (2011-12-21)

<http://www.ohchr.org/documents/issues/business/A.HRC.17.31.pdf>

- Ruggie, J, “Protect, Respect and Remedy: a Framework for Business and Human Rights”, Human Rights Council, Eighth session, Agenda item 3, A/HRC/8/5, 2008-04-07, (2011-12-21)
<http://www.reports-and-materials.org/Ruggie-report-7-Apr-2008.pdf>

Volvo:

- “Code of Conduct – The Code of Conduct guides how we act” (2011-12-21)
<http://reports.volvogroup.com/en/StrategicApproach/CodeofConduct.html>.
- “Corporate Social Responsibility” (2011-12-21) <http://www.volvogroup.com/group/global/en-gb/responsibility/Pages/responsibility.aspx>
- “Global Compact– A decade as a signatory to the Global Compact” (2011-12-21)
<http://reports.volvogroup.com/en/Performancelndicators/GlobalCompact.html>
- “Key Elements Procedure 6, Corporate Social Responsibility” 2009-09-28, (2011-12-21)
<http://www.volvogroup.com/SteCollectionDocuments/suppliers/attachments/PQP/KEP6version20090928.pdf>

BP:

- BP: Careers, ”Corporate & Social Responsibility” (2011-12-21)
<http://www.bp.com/sectiongenericarticle.do?categoryId=9030306&contentId=7055911>
- “Sustainability, Human Rights” (2011-12-21)
<http://www.bp.com/sectiongenericarticle800.do?categoryId=9036198&contentId=7066931>
- Tal vid Conference on Corporate Social Responsibility, Chatham House i London av CEO Sir John Browne, “Corporate citizenship”, 1999-11-08, (2011-12-21)
<http://www.bp.com/genericarticle.do?categoryId=98&contentId=2000317>
- Tal vid The 1998 Elliott lecture, St Antony’s College I Oxford, av CEO John Browne, “International relations: the new agenda for business”, 1998/06/04, (2011-12-21)
<http://www.bp.com/genericarticle.do?categoryId=98&contentId=2000274>

Övrigt:

- Almgren, J, *Svenska Dagbladet*, ”De sätter press på börsens jättar”, 2009-11-08, (2011-12-21)
http://www.svd.se/naringsliv/de-satter-press-pa-borsens-jattar_3483843.svd
- Apple, “Apple and the environment”, (2011-12-21) <http://www.apple.com/environment/>
- Bratspies, R.M, “Organs of Society: A Plea for Human Rights Accountability for

- Transnational Enterprises and Other Business Entities”, *Michigan State University College of Law Journal of International Law*, 2005-04-15, (2011-12-21) <http://ssrn.com/abstract=692202>
- Clapham, A & Jerbi, S, “Categories of Corporate Complicity in Human Rights Abuses”, Based on a background paper for the Global Compact dialogue on The role of the private sector in zones of conflict New York, 21-22 March 2001, (2011-12-21)
<http://198.170.85.29/Clapham-Jerbi-paper.htm>
 - Dullforce, A-B, *FT Magazine*, “FT Global 500”, 2011/06/24, (2011-12-21)
<http://www.ft.com/intl/cms/s/2/1516dd24-9d3a-11e0-997d-00144feabdc0.html#axzz1dgjSScnW>
 - Engström, Viljam, “Who Is Responsible for Corporate Human Rights Violations?” Åbo Akademi University Institute for Human Rights, 2002-01, (2011-12-21)
<http://web.abo.fi/instut/imr/norfa/ville.pdf>
 - Europa, “Summaries of EU legislation” (2011-12-21)
http://europa.eu/legislation_summaries/employment_and_social_policy/employment_rights_and_work_organisation/n26034_en.htm
 - Europeiska Kommissionen, ”Filialer” (2011-12-21)
http://ec.europa.eu/youreurope/business/expanding-business/opening-branch/index_sv.htm
 - FT Global 500 2011, (2011-12-21)
<http://media.ft.com/cms/33558890-98d4-11e0-bd66-00144feab49a.pdf>
 - Gersen, E.G & Posner, E.A, ”Soft Law”, *Chicago Public Law and Legal Theory Working Paper*, No. 213, The University of Chicago, 2008-03-29, (2011-12-21)
<http://ssrn.com/abstract=1113537>
 - Global Compact Critics, “How ‘sphere of influence’ was introduced into the Global Compact”, 2010-05-08, (2011-12-21)
<http://globalcompactcritics.blogspot.com/2010/05/global-compacts-principle-one-subject.html>
 - Khan, I, “Understanding corporate complicity: extending the notion beyond existing laws”, Business human rights seminar, London, DEC 8, 2005, (2011-12-21)
<http://www.amnesty.org/en/library/asset/POL34/001/2006/en/c866d1a9-d44b-11dd-8743-d305bea2b2c7/pol340012006en.pdf>
 - OECD, Directorate for Financial and Enterprise Affairs (2011-12-21)
http://www.oecd.org/department/0,3355,en_2649_34889_1_1_1_1_1,00.html
 - OECD, OECD Guidelines for Multinational Enterprises, 2008, (2011-12-21)
<http://www.oecd.org/dataoecd/56/36/1922428.pdf>
 - Psykologiguiden, (2011-12-21) <http://www.psykologiguiden.se/www/pages/?Lookup=moral>.

- Regeringskansliet, ”De mänskliga rättigheterna”, (2011-12-21)
http://www.manskligarattigheter.gov.se/extra/pod/?module_instance=3&
- Regeringskansliet, ”Global Compacts tio principer”, 2008-08-28, (2011-12-21)
<http://www.sweden.gov.se/sb/d/10894/a/109941>
- Regeringskansliet, ”På lätt svenska: Vad är mänskliga rättigheter?”, (2011-12-21)
http://www.manskligarattigheter.gov.se/extra/pod/?id=3&module_instance=3&action=pod_s how&navid=1&sub_navid=3&subnavinstance=3
- Schultén, af G, ”Moderbolags ansvar för dotterbolags förpliktelser (ansvarsgenombrott)”, *Det 30. nordiske juristmøtet*, Oslo, 1984-08-15, (2011-12-21) http://jura.ku.dk/njm/30/30_04.pdf
- Sjøfjell, B, “Why Law Matters. Corporate Social Irresponsibility and the Futility of Voluntary Climate Change Mitigation”, *Research Paper Series*, No 2011-17, University of Oslo Faculty of Law Legal Studies, 2011-03-04, (2011-12-21) <http://ssrn.com/abstract=1774759>
- Svenska Akademiens Ordbok, Webversionen, 2010-08-31, (2011-12-21)
<http://g3.spraakdata.gu.se/saob/show.phtml?filenr=1/156/252.html>
- Svenskt näringsliv, ”CSR - ansvarsfullt företagande”, (2011-12-21)
http://www.svensktnaringsliv.se/fragor/csr/csr-ansvarsfullt-foretagande_12246.html
- Uppsatser.se, (2011-12-21) <http://www.uppsatser.se/om/csr/>
- Ward, Halina, “The OECD Guidelines for Multinational Enterprises and nonadhering countries Opportunities and Challenges of engagement”, OECD Global Forum on International Investment: *Investment for Development – Forging New Partnerships*, New Delhi on 19th-21st October 2004, (2011-12-21) <http://www.oecd.org/dataoecd/6/62/33807204.pdf>

Bilaga 1: Begrepp

STAKEHOLDER

Begreppet **'stakeholder'** översätts vanligen med 'intressent' eller 'intressegrupp'. Inte sällan bevaras emellertid det engelska ordet också i svenska texter. Begreppet myntades på 60-talet och kan kortfattat beskrivas som *"those groups without whose support the organization would cease to exist."*²¹¹ Freeman och Reed har i ett arbete från 1983 utvecklat en definition av 'stakeholder' där de ger begreppet en vidare respektive en smalare betydelse. Begreppets vidare mening omfattar varje identifierbar grupp eller individ som kan påverka eller påverkas av ett enskilt företag eller organisation (protestgrupper, förvaltningsorgan, handelsorganisationer, konkurrenter, anställda, arbetstagarorganisationer och aktieägare). I begreppets snävare betydelse omfattas sådana grupper eller individer som ett företag eller organisation är beroende av för att överleva (anställda, kunder, vissa leverantörer, förvaltningsorgan och aktieägare).²¹² Samma grupper eller individer kan alltså ha flera olika relationer till ett och samma företag. Det innebär emellertid inte att begreppet 'stakeholder' ska förväxlas med begreppet **'stockholder'**, vilket endast avser en av de grupper som kan ingå i begreppet 'stakeholder', nämligen aktieägarna.²¹³

TRANSNATIONELLA FÖRETAG

*A corporation may be called transnational if it has a certain minimum size, if it owns or controls production or service plants outside its home state and if it incorporates these plants into a unified corporation strategy.*²¹⁴

Begreppet **'transnationella'** företag berörs i uppsatsen med anledning av det uppdrag som FN tilldelar John Ruggie. Enligt Viljam Engström, forskardoktor i mänskliga rättigheter vid Åbo Akademi, används begreppet företrädesvis av FN, medan begreppet **'multinationella'** företag vanligen används av akademiker och branschfolk för att beskriva egentligen samma sak. På samma sätt finner man att begreppen 'company', 'enterprise' och 'business' omväxlande används som en synonym för ordet **'corporation'**.²¹⁵ Även om skillnader i innebörd kan göras mellan de respektive orden, är det vanligt att begreppen skiftar i en och samma text utan att någon skillnad är avsedd. Det gäller även för den här uppsatsen.

HEMSTAT

Ett bolags **'hemstat'** är den stat där bolaget antingen registrerats eller har sitt säte, beroende på vilken etableringsprincip som landet i fråga tillämpar. Bolagets eventuella dotterbolag behöver emellertid inte vara verksamma eller etablerade i samma land som modern, varför de länder där döttrarna finns kallas för **'värdstat'**.²¹⁶ Genom en sådan uppdelning av hemstat och värdstat konkretiseras de internationella problem som kan uppstå när en verksamhet befinner sig i en jurisdiktion, men verkar mot bakgrund av en annan.²¹⁷

²¹¹ Se Freeman & Reed, s 89.

²¹² Se Freeman & Reed, 91.

²¹³ Se Freeman & Reed, s 91.

²¹⁴ Se Wildhaber, s 80.

²¹⁵ Se Övrigt: Engström, <http://web.abo.fi/institut/imr/norfa/ville.pdf>, s 2.

²¹⁶ Se t.ex. Övrigt: Europeiska Kommissionen, http://ec.europa.eu/youreurope/business/expanding-business/opening-branch/index_sv.htm.

²¹⁷ Se Muchlinski, s 80 ff.

Registrerad på kursen "Examensarbete" i augusti 2011.

Responderat 9/1 2012.

Opponerat 12/1 2012.